

Financieel jaarverslag verzekeringsbranche

2023

VERBOND VAN VERZEKERAARS

Voorwoord

Voor u ligt het Financieel jaarverslag met daarin de belangrijkste resultaten van de verzekeringsbranche over 2023. Een verslag dat inzicht en duiding geeft bij de belangrijkste ontwikkelingen in de financiële kengetallen van de sector vanuit de maatschappelijke rol van de sector. Het verslag leidt u via de wereldeconomie naar de situatie in Nederland en de verzekeringsmarkt en aangrenzende sectoren. Het verslag is opgesteld door het Data Analytics Centre van het Verbond van Verzekeraars.

2023 stond helaas nog steeds in het teken van de oorlog in de Oekraïne en tegelijkertijd ontstond er een groot conflict in Gaza met verdeelde meningen uit meerdere delen van de wereld. Deze spanningen leidden onder meer tot onveilige vaarroutes, waardoor bevoorrading moeilijker en duurder werd, terwijl de beschikbaarheid van grondstoffen nog niet overal op het oude niveau was.

In Nederland hadden we te maken met krapte op zowel de arbeids- als woningmarkt, en de impact van migratie en vergrijzing. Het politieke landschap is met de landelijke verkiezingsuitslag van 2024 gewijzigd. De kabinetsformatie bevindt zich in een afrondende fase, veel zaken zijn nog onzeker.

Na enkele jaren van forse stijging, is het ziekteverzuim in Nederland in 2023 afgenomen, maar het verzuim is nog wel steeds hoger dan in de pré-coronajaren. Door meer langdurige arbeidsongeschiktheid is de afname van het verzuim nog niet in de cijfers van verzekeraars terug te zien.

Na de overstromingen in 2021 en veel schade in 2022 door extreem weer (waaronder een drielingstorm), leek 2023 weinig uitschieters in het vooruitzicht te hebben voor Nederland. Maar deze verwachting werd deels teniet gedaan door storm Poly, de krachtigste zomerstorm sinds de start van de metingen. Tijdens de zomervakantie zorgden hagelbuien voor forse hagelschade aan Nederlandse voertuigen in Italië en Slovenië. Ook bleek 2023 het warmste én natste jaar tot nu toe, terwijl de jaren daarvoor juist extreem droog waren. Zo wordt steeds duidelijker dat de trend van toenemende weerextremen met mogelijk grotere schades doorzet. Naast het zo goed mogelijk bijstaan van klanten met klimaatschade willen verzekeraars ook en vooral helpen problemen te voorkomen, door bijvoorbeeld deel te nemen aan de [Funderingscoalitie](#).

Verzekeraars hebben in 2023 mensen en bedrijven weer op gang geholpen en gehouden. Naast preventie en (duurzame) schadeafhandeling richten zij hun blik ook op de lange termijn, zodat zij een betrouwbare partner blijven, ook in het geval van nieuwe (klimaat)risico's. Hiervoor is een solide bedrijfsvoering noodzakelijk. De beleggingsopbrengsten waren in 2023 hoger dan in het matige beursjaar 2022. De enorme inflatie is flink gedaald, maar nog altijd bovengemiddeld en boven centrale-bankdoelstellingen. De solvabiliteit van verzekeraars bleef goed overeind. Verzekeraars kregen ook te maken met de gevolgen van grote wetwijzigingen op het gebied van verslaglegging (IFRS17) en het pensioenstelsel (Wet toekomst pensioenen). Deze zijn inmiddels geïmplementeerd, respectievelijk onder handen.

De leden van het Verbond hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan het tot stand brengen van dit verslag, in het bijzonder:

- Louis Andriese (commissie Data Analytics, Nationale-Nederlanden)
- Pieter Feenstra (commissie Data Analytics, Achmea)
- Stephan Jue (commissie Data Analytics, De Goudse)
- Maarten Kramer (commissie Data Analytics, a.s.r.)
- Spencer Stots (commissie Data Analytics, Athora Netherlands)
- Jan Willem Hoitsma (Athora Netherlands)
- Sander Vink (Achmea)

Ik hoop dat dit jaarverslag in uw informatiebehoefte voorziet.

Harold Herbert, directeur

Inhoud

Voorwoord	1
Samenvatting	3
Summary	4
1 Inleiding	5
1.1 Verantwoording	5
1.2 Representativiteit	5
1.3 Premievolume Nederlandse verzekeringsmarkt	5
1.4 Wijziging verslagleggingsregels (IFRS17)	6
1.5 Leeswijzer	6
2 Economische ontwikkelingen	7
2.1 De wereldeconomie	7
2.2 De Nederlandse economie	7
2.3 Beleggingen	10
2.4 De verzekeringsmarkt in 2023	12
3 Schadeverzekeringen	16
3.1 Algemeen	16
3.2 Herverzekering	17
3.3 Motor	17
3.4 Brand	20
3.5 Transport	24
3.6 Aansprakelijkheid	25
3.7 Rechtsbijstand	25
3.8 Reis	26
4 Inkomen en Zorg	27
4.1 Algemeen	27
4.2 Inkomen	27
4.3 Zorg	30
5 Levensverzekeringen	31
5.1 Algemeen	31
5.2 Individueel	33
5.3 Collectief (werknemerspensioen)	34
6 Afsluitend	38
Belangrijkste ontwikkelingen samengevat	38
Verklaring begrippen	39

Samenvatting

Het jaar 2023 stond nog altijd in het teken van de oorlog in Oekraïne en spanningen elders in de wereld, zoals het Midden-Oosten: Oorlogssituaties met veel persoonlijk leed, onrust en schaarste, bijvoorbeeld door moeilijke bevoorrading. Tegelijkertijd namen de gevolgen van corona zoals extra ziekteverzuim en oversterfte af. 2023 was het warmste en natste jaar sinds de metingen in Nederland. Zowel de arbeids- als woningmarkt was krap, de economische groei kwam tot stilstand en werkloosheid stabiliseerde. De ECB verhoogde de rente om de inflatie te beteugelen, maar de marktrente daalde plotseling aan het einde van het jaar. Samen met gestegen beurskoersen leidde dat tot positieve beleggingsopbrengsten. De inflatie die in 2022 vooral door gestegen energiekosten historisch hoog was, daalde fors, maar lag nog altijd boven het door DNB gewenste niveau. Dit alles leidde slechts tot beperkte premieverhogingen door onder andere concurrentiedruk en kostenbeheersing. De resultaten van verzekeraars zijn over het algemeen positief. Uitzonderingen daarop vormen de algemene aansprakelijkheidsverzekeringen en de WA-tekening van Motorrijtuigen die nog altijd een sterk negatief resultaat laten zien.

Schadeverzekeringen

Jaarlijks helpen schadeverzekeraars klanten bij gemiddeld zo'n 100 duizend branden, 300 duizend waterschades en een miljoen schades aan voertuigen. De trend van toenemende klimaatschade zet ook in 2023 door met onder andere een krachtige zomerstorm (Poly), forse hagelbuien in Zuid-Europa en wateroverlast in Noord-Nederland. Ook de verkeersintensiteit neemt toe en het aantal reisboekingen bevindt zich weer op het niveau van vóór corona. De algehele schadelast neemt toe door grotere risico's, meer en duurder technieken en door de later ingeprijste inflatie. Verzekeraars zetten steeds meer in op duurzaam schadeherstel voor het milieu en om kosten te beheersen. Het leidt tot een toename van het premievolume en dat het resultaat binnen de branches zich verschillend van elkaar ontwikkelen.

Inkomen en Zorg

Op het gebied van Inkomens- en Zorgverzekeringen helpen verzekeraars in 2023 meer dan honderdduizend klanten aan vervangend inkomen bij ziekte en arbeidsongeschiktheid en aan ondersteuning bij duurzame re-integratie. Het UWV werkt vanuit het kabinetsbeleid aan het terugdringen van keuringsachterstanden, onder andere door voorschotten en de 60plusregeling. Deze ontwikkeling leidt tot meer uitkeringen. De omzet bij Inkomen stijgt en het technisch resultaat daalt. Door de hogere beleggingsopbrengsten is het resultaat na rente positief. Bij Zorg stijgt de omzet en blijft het resultaat rond een half procent van de premie.

Levensverzekeringen

De omzet van levensverzekeraars stijgt in 2023, vooral door koopsompremies bij zowel Individueel als Collectief. Naast het collectieve deel (pensioen via werkgever) bij verzekeraars, is er ook omzet uit premieovereenkomsten via PPI's, maar deze omzet valt buiten de cijfers van levensverzekeraars. In de levenportefeuille is sprake van aflopende polissen, maar ook van nieuwe productie in een concurrerende markt. Door de inwerkingtreding van IFRS17 zijn vergelijkbare cijfers over beleggingsopbrengsten en resultaat nog niet beschikbaar, maar deze zijn allebei positief in 2023.

Tabel 1 Resultaat verzekeringsbranche 2023

	Premievolume ¹		Netto combined ratio ²	Resultaat ²				
	2023			2019	2020	2021	2022	2023
	€ mrd	% groei vs '22	2023	% verdiende premie				
Totaal Schade	16,5	+6	96	5	9	9	5	6
• Motor	6,5	+4	106	2	7	6	1	-2
• Brand	5,3	+9	85	8	14	14	10	14
• Transport	0,9	+8	85	6	15	16	4	15
• Overige	3,9	+5	96	5	3	6	6	6
Totaal Inkomen & Zorg	61,4	+7	99	1	1	0	1	1
Totaal Leven	13,3	+7	n.v.t.	16	21	23	-6	n.v.t.
Totaal verzekeraars	91,1	+7	n.v.t.	4	5	5	0	n.v.t.
PPI (periodieke premie)	3,4	+18	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

¹ Premievolume (bruto verdiende premie) van de (in)directe binnenlandse tekening en de directe buitenlandse tekening.

² Netto combined ratio is schade + kosten als procenten van de premie. Technisch resultaat is na rente en na herverzekering, maar voor afdracht van vennootschapsbelasting, uitgedrukt in een percentage van de bruto verdiende premie.

Summary

The year 2023 was still marked mainly by the war in Ukraine and tensions in other parts of the world, including the Middle East. These caused personal suffering, but also unrest and scarcity, for instance through supply difficulties. Consequences of the corona pandemic such as extra absenteeism and excess mortality declined. The year 2023 was the warmest and wettest year since meteorological measurements were started in the Netherlands. Both the labour and housing markets were tight, economic growth came to a halt and unemployment stabilized. The ECB increased the interest rate to curb inflation, but the market interest rate suddenly dropped at the end of the year. Together with higher stock market prices, this led to positive investment returns. The inflation, which was at a historically high level in 2022, mainly due to energy costs, declined sharply in 2023, but was still above the level desired by the Dutch Central Bank. However, this led to only limited premium increases due to competition and cost control. The results of insurers are generally positive, except general liability insurance and third-party Motor insurance, which are still strongly negative.

Property & casualty insurance

Property and Casualty insurers assist clients each year with approximately 100,000 fires, 300,000 cases of water damage and one million damages to vehicles. The trend of climate damage continues in 2023 with, among other incidents, a violent summer storm (Poly), heavy hail storms in South Europe and flooding in the northern part of the Netherlands. The traffic intensity has increased in recent years and the number of travel bookings is already back at the level before corona. The claims burden increases due to larger risks, more and more expensive technology and inflation that is later included in the prices. Insurers are focusing more on sustainable damage repair, which is ultimately better for the environment and cost control. Together, this leads to an increase in the premium volume and a varied development of the result across the branches.

Income and Health insurance

In the field of Income and Health insurance, insurers again help more than 100,000 clients with replacement income in case of illness and disability, and support them with sustainable re-integration. Within the cabinet policy, the Employee Insurance Agency (UWV) works on reducing the medical inspection backlogs, for instance by advances and a 60-plus arrangement. However, this also leads to more payments. The revenue of Income insurance increases and the technical result decreases, but due to the investment income the result after interest is positive. The revenue of Health insurance remains stable and the result remains at around half a per cent of the premium.

Life insurance

The revenue of life insurers increases in 2023, especially due to single premium policies in both Individual and Group insurance. In addition to the collective part (pension via the employer) in the portfolio of insurers, there is also revenue from defined contribution contracts via PPIs, but this is excluded from the figures of life insurers. In the life insurance portfolio there are expiring policies, but there is also new production in a competitive market. Due to the implementation of IFRS17, purely comparable figures for investment income and result are not available, but both are positive in 2023.

Table 1 Results insurance sector 2023

	Premium volume ¹			Net combined ratio ²	Result ²				
	2023		2023		2019	2020	2021	2022	2023
	€ bn	% growth vs '22		% earned premiums					
Total P&C	16.5	+6	96	5	9	9	5	6	
• Motor vehicles	6.5	+4	106	2	7	6	1	-2	
• Property	5.3	+9	85	8	14	14	10	14	
• Marine Aviation Transp.	0.9	+8	85	6	15	16	4	15	
• Other	3.9	+5	96	5	3	6	6	6	
Total Income and Health	61.4	+7	99	1	1	0	1	1	
Total Life	13.3	+7	n.a.	16	21	23	-6	n.a.	
Total insurers	91.1	+7	n.a.	4	5	5	0	n.a.	
PPI (premiums)	3.4	+18	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	

¹ The premium volume (gross earned premiums) of the (in)direct domestic turnover and direct foreign turnover.

² Net combined ratio reflects benefits + costs as a part of premiums. Technical result is after interest and after reinsurance, but before the deduction of corporation tax, expressed as a percentage of the gross earned premiums.

1 Inleiding

1.1 Verantwoording

Dit jaarverslag bevat een terugblik op de financiële ontwikkelingen in de Nederlandse verzekeringsbranche over het jaar 2023. Het is opgesteld door het Data Analytics Centre (DAC), de data-analyse- en onderzoeksafdeling van het Verbond van Verzekeraars. Het verslag heeft primair tot doel om stakeholders een goed beeld te geven van de stand van zaken en de belangrijkste ontwikkelingen in de sector om zo bij te dragen aan verdere versterking van de dialoog tussen de sector en de samenleving.

Resultaten worden veelal uitgedrukt in een percentage van de bruto verdiende premie. Alle premiebedragen zijn exclusief assurantiebelasting. De hier gepresenteerde resultaten zijn de zogenaamde technische resultaten inclusief herverzekering, maar vóór afdracht van vennootschapsbelasting. De berekeningen zijn gebaseerd op een panel van verzekeraars, maar alle uitkomsten zijn opgeschaald naar de omvang van de gehele Nederlandse verzekeringsbranche. Vanwege de omvang van het panel is de opschaling betrouwbaar genoeg om uitspraken over de gehele markt te kunnen doen.

De genoemde cijfers in dit jaarverslag over voorgaande jaren kunnen op bepaalde punten afwijken van de cijfers zoals vermeld in eerdere jaarverslagen. De belangrijkste redenen hiervoor zijn bijstellingen op oude jaren, veranderingen in panelsamenstelling en gewijzigde verslagleggingsregels. Daarnaast zijn de cijfers in 2018 met terugwerkende kracht aangepast om de marktomvang nauwkeuriger weer te geven (zie paragraaf 1.3). De gepresenteerde cijfers zijn afkomstig van het DAC, tenzij anders vermeld.

1.2 Representativiteit

De financiële gegevens van *schade- en inkomensverzekeraars* zijn gebaseerd op 90 procent van de Nederlandse verzekeringsmarkt, gemeten naar premievolume. De resultaten zijn afkomstig van de statistiek Financiële jaarcijfers Schade & Inkomen, waarvoor het DAC jaarlijks schadeverzekeraars enquêteert, die in Nederland werkzaam zijn. De resultaten in het hoofdstuk Schadeverzekeringen hebben betrekking op alle schadeverzekeringen (exclusief Zorg en Inkomen), namelijk verzekeringen voor motorrijtuigen, brand, transport, aansprakelijkheid, rechtsbijstand en reis.

De financiële gegevens van Zorg zijn cijfers van De Nederlandsche Bank (DNB) over de hele markt. De cijfers van *inkomensverzekeraars* komen uit de statistiek Financiële jaarcijfers Schade & Inkomen van het DAC en zijn gebaseerd op 95 procent van de markt, gemeten naar premievolume.

De financiële gegevens over *levensverzekeraars* zijn gebaseerd op 95 procent van de Nederlandse verzekeringsmarkt, gemeten naar premievolume. De resultaten zijn afkomstig van de statistiek Financiële jaarcijfers Leven, waarvoor het DAC jaarlijks levensverzekeraars die in Nederland werkzaam zijn enquêteert.

1.3 Premievolume Nederlandse verzekeringsmarkt

De verzekeringscijfers in dit verslag betreffen verzekeraars die actief zijn in Nederland, dus niet alleen de verzekeraars die onder toezicht staan van DNB.

De premievolumes voor de Nederlandse markt zijn vastgesteld op basis van jaarverslagen van verzekeraars, gegevens uit de twee DAC-statistieken Financiële Jaarcijfers Schade & Inkomen en Financiële jaarcijfers Leven, Solvency Financial Condition Reports en de openbare staten van DNB. De markt cijfers over het premievolume voor de Nederlandse markt vormen daarmee voor verzekeraars een zeer goede basis om hun marktaandeel binnen Nederland vast te kunnen stellen.

1.4 Wijziging verslagleggingsregels (IFRS17)

Verzekeraars rapporteerden doorgaans op basis van BW of IFRS4/9. Vanaf 2023 moeten beursgenoteerde verzekeraars aan toezichthouder DNB hun jaarrekening rapporteren op basis van IFRS17. Dat heeft grote gevolgen voor het opstellen van de winst- en verliesrekening. Deze bevat nu onder andere jaarlagen en andere varianten van resultaatonderdelen, zoals het 'verzekeringdienstenresultaat' waar bijvoorbeeld de bruto geboekte premie en mutatie technische voorziening niet meer apart zichtbaar zijn. Verzekeraars die onder IFRS17 moeten rapporteren, hebben informatiestraten daarop aangepast waardoor niet alle informatie meer beschikbaar is. Dit leidt ertoe dat resultaten onder het oude en nieuwe regime niet goed meer vergelijkbaar zijn en er dus ook sprake is van twee groepen 'verslagverzekeraars'.

Voor dit jaarverslag is gezocht naar de best mogelijke oplossing op basis van gegevens die wel beschikbaar zijn. Voor schade- en inkomensverzekeraars was het vaak nog mogelijk om de belangrijkste resultaatonderdelen (premie, schade, kosten, beleggingsopbrengsten) op te leveren. Voor levensverzekeraars die te maken met IFRS17 was dat helaas niet altijd goed mogelijk. Er is getracht zoveel mogelijk nieuwe cijfers te tonen op basis van de oude indeling, maar helaas kon het DAC daar bijvoorbeeld geen (eenduidig) *Resultaat technische rekening* uit afleiden. Dat is ook de reden dat bijvoorbeeld in tabel 1 vanaf boekjaar 2023 geen totaalresultaat meer wordt getoond. Voor de sector Leven is nog wel vergelijkbare informatie over premies, schaden en kosten beschikbaar.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 gaat kort in op algemene economische ontwikkelingen die mede van invloed zijn op de resultaten van de verzekeringsbranche. Daarna wordt in hoofdstuk 3 het resultaat van de diverse schadeverzekeringen toegelicht, waarbij ook wordt stilgestaan bij de impact van herverzekering. Hoofdstuk 4 bevat een toelichting op de markt van zorg- en inkomensverzekeringen. In hoofdstuk 5 wordt verslag gedaan van de financiële ontwikkelingen op de markt voor levensverzekeringen, met aandacht voor de ontwikkeling van het premievolume, het resultaat en ontwikkelingen in die sector. Het verslag eindigt met een afsluiting, een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen en een verklarende lijst van begrippen.

Waar het woord 'corona' staat vermeld, wordt COVID-19 bedoeld.

Resultaat na rente betekent inclusief de toegerekende opbrengsten uit beleggingen; vóór rente is exclusief.

2 Economische ontwikkelingen³

2.1 De wereldeconomie

Het Centraal Planbureau (CPB) verwacht dat de economische groei na een turbulente periode normaliseert tot een gematigd groeipad. Corona, de oorlog in Oekraïne en de energiecrisis die daaruit voortkwam, zorgden samen met inhaal- en na-ijleffecten voor grote schommelingen in de economische groei, zowel naar beneden als naar boven. Uiteindelijk leidde een sterk gestegen inflatie en een restrictief monetair beleid tot een afkoeling van de economie, waarbij vooral de consumptie en de uitvoer afnamen. De groei van de wereldeconomie daalde hierdoor tot 3,1 procent in 2023, waarbij de verwachting is dat dit niveau de komende twee jaar min of meer gehandhaafd blijft.

De economische groei van de Verenigde Staten (VS) kwam over 2023 uit op 2,4 procent, wat iets hoger is dan de groei van het jaar ervoor (2,1 procent). Dit was voornamelijk een gevolg van een ruim budgettair beleid en toegenomen consumptie met in coronatijd opgebouwde besparingen. Voor de komende twee jaar wordt een iets lagere economische groei verwacht, omdat de positieve impulsen eindigen.

Net als in 2022, daalde de economische groei in Azië in 2023 ten opzichte van het jaar ervoor, maar bleef die gezien de omstandigheden redelijk op peil. Enkele landen, zoals Vietnam en Indonesië en de Filipijnen, haalden zelfs een groei van 5 procent of hoger. In China trok de groei ook aan, van 3 procent in 2022 tot 5,2 procent in 2023. In vergelijking met de jaren voor corona is deze groei relatief laag, als gevolg van na-ijleffecten van de coronacrisis en overige internationale crises, zoals de oorlog in Oekraïne. India deed het beter dan gemiddeld, met een groei van 7,7 procent tegen een groei van 7 procent in het jaar daarvoor, vooral als gevolg van aantrekkende consumptie. Japan laat nog steeds een bescheiden groei zien, met een groei van 1,9 procent in 2023 tegen 1 procent in 2022. De groei blijft laag, als gevolg van een afname van de waarde van de yen en een achterblijvende productiviteit.

Ook het Eurogebied liet een afname van groei zien. Door de energiecrisis, een relatief laag consumentenvertrouwen en tegenvallende investeringen kwam de groei in 2023 niet hoger uit dan 0,9 procent, tegen 3,4 procent in 2022. Ondanks dat de effecten niet in elk land op dezelfde manier doorwerken en de overheden verschillend reageerden, zien we de afname van economische groei eigenlijk in alle landen terug. Zo daalde de economische groei in Duitsland van 1,8 procent in 2022 naar -0,3 procent in 2023, in Spanje van 5,5 procent in 2022 naar 2,5 procent in 2023, in Italië van 3,9 procent in 2022 naar 0,7 procent in 2023 en in Frankrijk van 2,5 procent in 2022 naar 0,9 procent in 2023. Ook het Verenigd Koninkrijk zag de economische groei teruglopen van 4,3 procent in 2022 naar 0,1 procent in 2023.

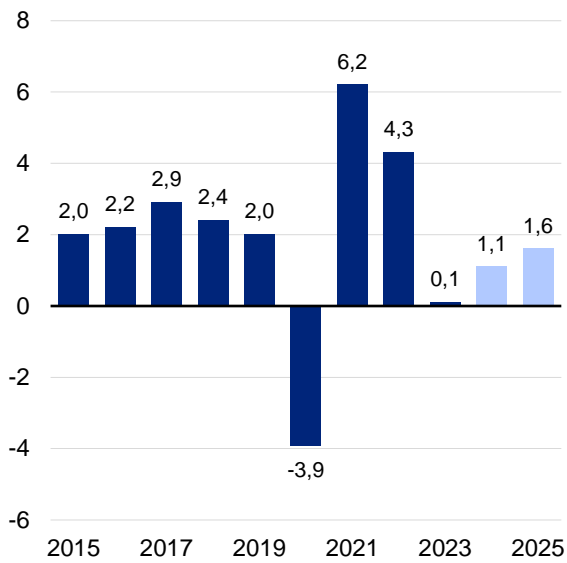
2.2 De Nederlandse economie

Net als in de overige Europese landen, nam de economische groei in Nederland af. Terwijl in 2022 nog een groei werd gerealiseerd van 4,3 procent, was er in 2023 met 0,1 procent nauwelijks sprake van groei. De voornaamste oorzaak lag in de sterk gestegen inflatie door de gestegen energieprijzen die weer een gevolg waren van onder andere de oorlog in Oekraïne. De afname van de groei was min of meer een noodzakelijke afkoeling van de economie die in de jaren na corona sterk was gegroeid. Voor de komende jaren verwacht het CPB een gematigde groei van 1,1 procent in 2024 en 1,6 procent in 2025.

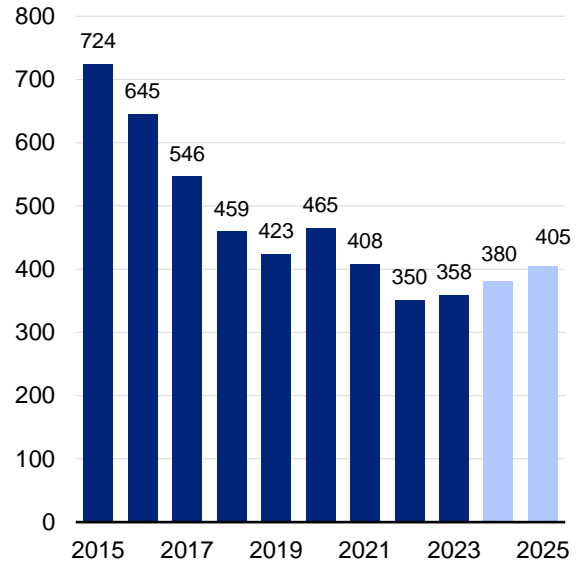
Ondanks de zeer lage groei kunnen we spreken van een zachte landing van de economie, omdat de werkgelegenheid op peil is gebleven. De werkloosheid liep in 2023 op tot 358 duizend personen, tegen 350 duizend in 2022, maar is hiermee in vergelijking met de jaren daarvoor nog steeds relatief laag. Voor 2024 en 2025 verwacht het CPB dat het aantal werklozen weer oploopt, tot respectievelijk 380 duizend en 405 duizend personen.

³ De tekst in dit hoofdstuk is grotendeels gebaseerd op het [Centraal Economisch Plan 2024](#) van het CPB en publicaties van onder andere de [OECD](#) en de [Wereldbank](#).

Figuur 1 Volumemutaties BBP t.o.v. het jaar ervoor (%) (bron: CBS/CPB)

Figuur 2 Werkloze beroepsbevolking (dzd) (bron: CBS/CPB)

Arbeidsmarkt

Het afgelopen decennium is het aantal openstaande vacatures enorm toegenomen. In het begin van het eerste coronajaar 2020 was nog duidelijk een dip zichtbaar, maar daarna is een enorme stijging ingezet. In het tweede kwartaal van 2022 was het aantal op zijn hoogst met 464 duizend vacatures. Sindsdien is het aantal vacatures gedaald, maar nog altijd hoger dan het aantal werklozen.

Het hoge aantal vacatures betekent dat er meer werk is dan kan worden uitgevoerd. Dit heeft ook zijn weerslag op de verzekeringssector, waardoor de kans dat herstelopdrachten langer uitstaan en prijzen stijgen, wat ook invloed zal hebben op de schadelast van verzekeraars. Daarnaast kan de omzet in arbeidsvoorwaardelijke producten als pensioenregelingen en collectieve arbeidsongeschiktheidsverzekeringen toenemen, maar ook het risico van ziekte en arbeidsongeschiktheid.

Figuur 3 Aantal openstaande vacatures ultimo kwartaal (duizend), bron CBS

De inflatie (HICP) steeg in 2022 tot een recordhoogte van 11,6 procent, vanwege de gestegen energieprijzen en de doorwerking daarvan op de economie. Inmiddels is de daling ingezet. In 2023 kwam de inflatie uit op 4,1 procent en de verwachting is dat deze daling de komende twee jaar doorzet, tot 2,7 procent in 2024 en 2,5 procent in 2025. Ondanks de dalende tendens, zijn er wel factoren die de inflatie hoger houden, zoals de krappe arbeidsmarkt, energieschaarste en aanvallen van Houthi-rebellen op de scheepvaart in de Rode Zee, waardoor veel schepen voor een andere, langere, route kiezen. Dit verhoogt de prijzen van de vervoerde producten.

Inflatie

Inflatie betekent een toename van alle prijzen, dus niet alleen van individuele producten. Hoewel de huidige inflatie duidelijk komt door de stijging van de prijs van enkele producten, gas en elektriciteit, werken deze prijsstijgingen direct door in de hele economie. Omdat de industrie en voedselproducenten veel energie verbruiken, worden zij geconfronteerd met sterk toegenomen kosten. Dit compenseren zij door zelf ook hogere prijzen te rekenen. Al deze prijsstijgingen samen hebben eenzelfde effect op de dienstensector, waardoor uiteindelijk alle prijzen toenemen. Afhankelijk van het type product kan dat ook gelden voor de prijzen van verzekeringen.

Het prolongatiemoment van veel particuliere schade- en inkomensverzekeringen is vaak gelijk aan de ingangsdatum en dat kan dus elke dag van het jaar zijn. Daarnaast is vaak sprake van premiebetaling per maand. Het inflatoire deel van een eventuele premieverhoging uit 2022 kan dan ook verspreid over de jaren 2022 en 2023 worden geboekt en ook als zodanig in de jaarcijfers terecht komen.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) meet de inflatie met behulp van de jaarlijkse verandering van consumentenprijzen. Hiervoor berekent het CBS al lange tijd de Consumentenprijsindex (CPI). Om de ontwikkelingen van de Europese landen beter met elkaar te kunnen vergelijken, is het CBS in 1996 overgegaan op een iets andere berekening, namelijk de Geharmoniseerde Index van Consumentenprijzen (HICP). Twee belangrijke verschillen tussen deze indices zijn dat de CPI rekening houdt met de kosten van het wonen in de eigen woning en dat de CPI ook bestedingen van Nederland in het buitenland meeneemt. De ontwikkelingen van beide indices correleren overigens sterk, maar in 2022 was de HICP duidelijk sterker gestegen.

Figuur 4 Inflatie volgens HICP (jaarmutatie), bron CBS

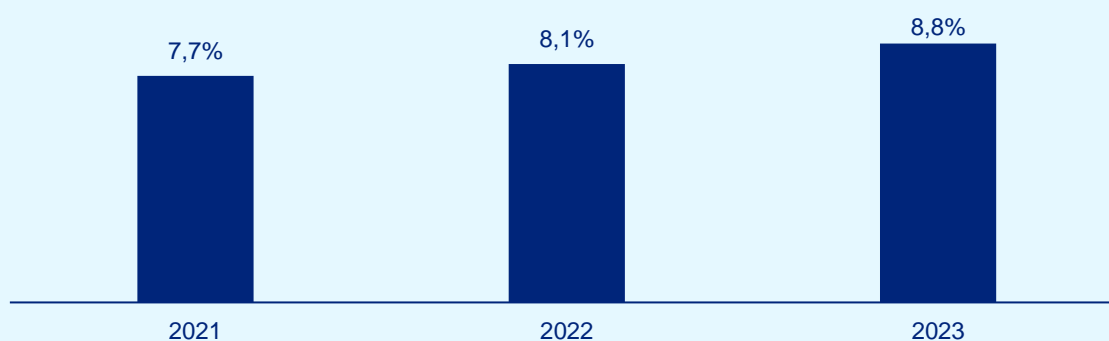
De inflatie was sinds 1973 nog niet zo hoog als in 2022. De verwachting van vorig jaar, dat de inflatie ook weer snel zou dalen, is uitgekomen, onder andere door de daling van de energieprijzen en de gestegen rente. Het inflatieniveau is nog wel steeds hoog.

Ondanks deze nog altijd bovengemiddelde inflatie is het premie-inkomen van verzekeraars gematigd gestegen, maar dit kan per organisatie en branche verschillen. Door het inzetten van onder andere kostenreductie en preventie beperken verzekeraars premiestijgingen. In de volgende box worden maatschappelijke gevolgen en hulpverlening benoemd.

Meer huishoudens met schuld en initiatieven door verzekeraars

Uit cijfers van het CBS blijkt dat het aantal huishoudens met een geregistreerde schuld is gegroeid. Op 1 januari 2023 telt het CBS 726 duizend huishoudens met een geregistreerde problematische schuld. Dat is een groei van 17% ten opzichte van twee jaar geleden, toen 618 duizend huishoudens een problematische schuld hadden. Uitgedrukt in aandelen stijgt het aandeel huishoudens met problematische schulden van 7,7% in 2021 naar 8,8% in januari 2023.

Figuur 5 Ontwikkeling geregistreerde problematische schulden in januari (bron: CBS)

Om mensen te helpen met het voorkomen of terugdringen van schulden heeft het Verbond van Verzekeraars meerdere initiatieven genomen. Zo is een partnerschap aangegaan met de [Nederlandse Schuldhulproute](#), is er een [Protocol bij betalingsachterstanden](#) en een [modelconvenant](#). Daarin wordt geregeld dat mensen die met succes een schuldhulptraject hebben doorlopen, niet worden afgewezen omdat ze ooit geroyeerd zijn geweest wegens wanbetaling (schone lei). Dat laatste geldt ook voor mensen die gedupeerde zijn in de toeslagenaffaire.

2.3 Beleggingen

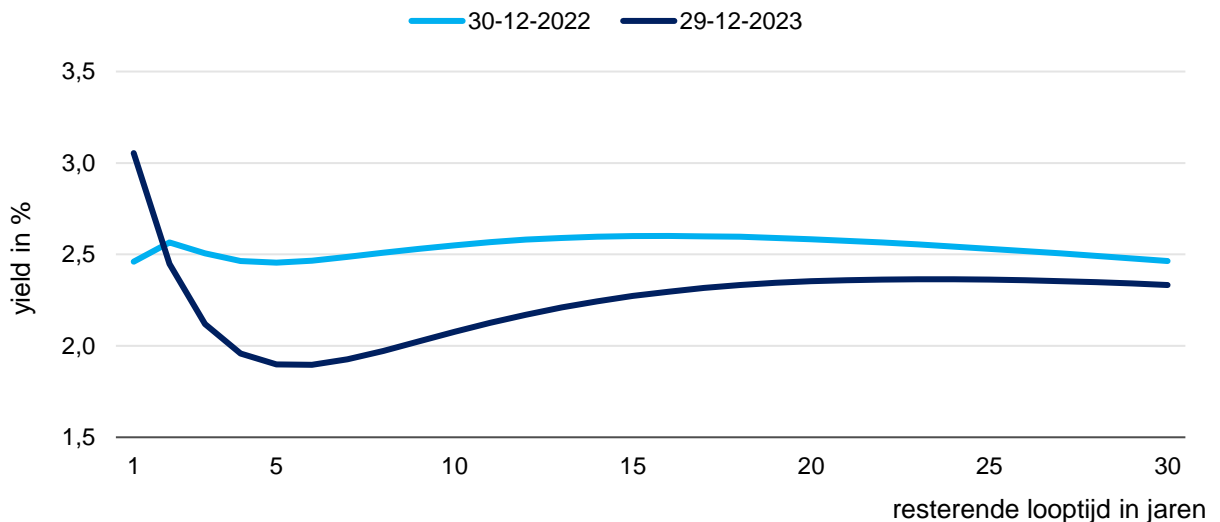
Voor veel verzekeraars zijn de ontwikkelingen op de aandelenmarkt niet de meest relevante indicatoren voor het meten van de beleggingsprestaties. Verzekeraars beleggen weliswaar in aandelen om daarmee het rendement op het kapitaal te verhogen, maar het aandeel van hun activa dat belegd is in aandelen is bij de meeste verzekeraars relatief klein (10-15 procent). Dit is ook om het risico op al te grote verliezen te verminderen en langlopende verplichtingen na te kunnen komen en consumenten meer zekerheid te kunnen bieden. Het grootste deel van beleggingen van veel verzekeraars betreft dan ook vastrentende waarden, zoals staats- en bedrijfsobligaties en vorderingen uit (hypothecaire) leningen.

Het rendement van deze vastrentende waarden hangt onder andere af van de rente en de opslagen voor het kredietrisico (credit spreads). De ontwikkeling van de rente is een belangrijke factor voor verzekeraars. De afgelopen jaren was de rente (bijvoorbeeld 10-jaars staatsobligaties) zeer laag en zelfs ongekend lang en negatief. Dit dwong verzekeraars tot het toevoegen van grote bedragen aan de voorzieningen. Om de inflatie te beteugelen is in 2022 de rente redelijk onverwacht en in korte tijd fors verhoogd van nul tot bijna 3 procent. Dit leidde tot flink negatieve beleggingsopbrengsten bij financiële instrumenten zoals credit spreads. Dit werd nog versterkt door verliezen op aandelenbeurzen.

Er valt hierbij niet te spreken over 'de rente' in algemene zin, omdat er verschillende soorten rentes zijn. Zo zijn er spaarrentes voor consumenten en bedrijven, hypotheekrentes voor consumenten en bedrijven, rentes voor langlopende en kortlopende leningen en nog veel meer soorten, die allemaal van elkaar kunnen verschillen. Voor de beleggingen van verzekeraars is de kapitaalmarktrente voor verschillende looptijden (de zgn. rentecurve) cruciaal. Een goede indicator voor de kapitaalmarktrente is de rentecurve voor de obligaties van eurolanden.

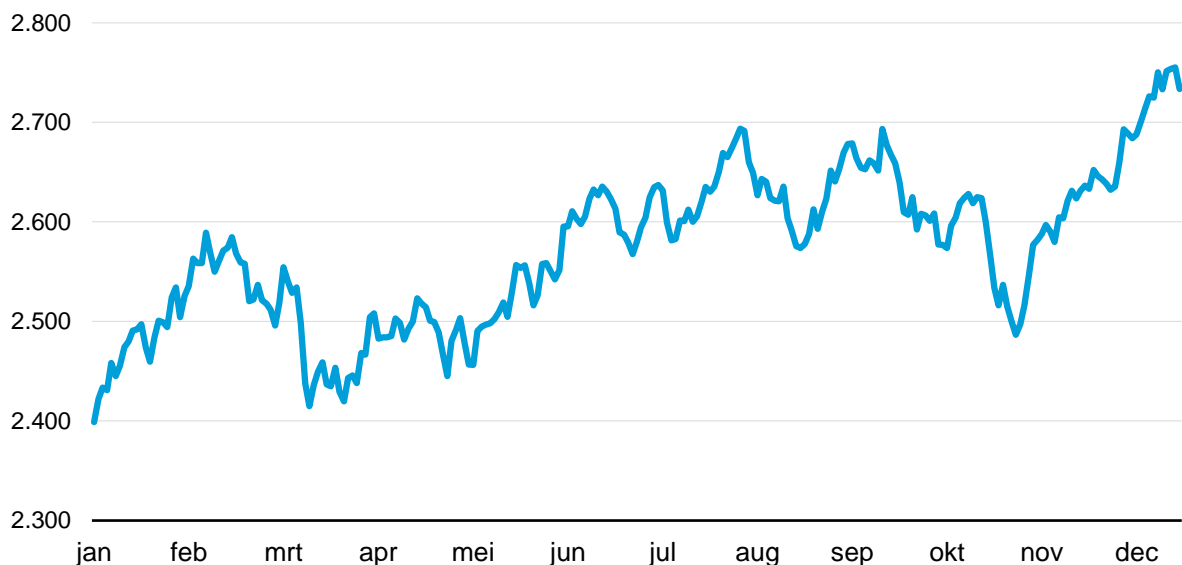
In de volgende figuur is de yieldcurve van staatsobligaties uit het EURO-gebied met een AAA-rating weergegeven. De yieldcurve van 30-12-2022 loopt vlak terwijl die van 29-12-2023 daalt tot looptijd 5 jaar om vervolgens weer te stijgen, waarna de stijging afvlakt. De 'dip' in de curve is onder andere een effect van de kwantitatieve verkrapping van de Europese Centrale Bank waarbij zij obligaties verkoopt.

Figuur 6 Yieldcurve van staatsobligaties EURO-gebied met AAA-rating (bron: ECB)

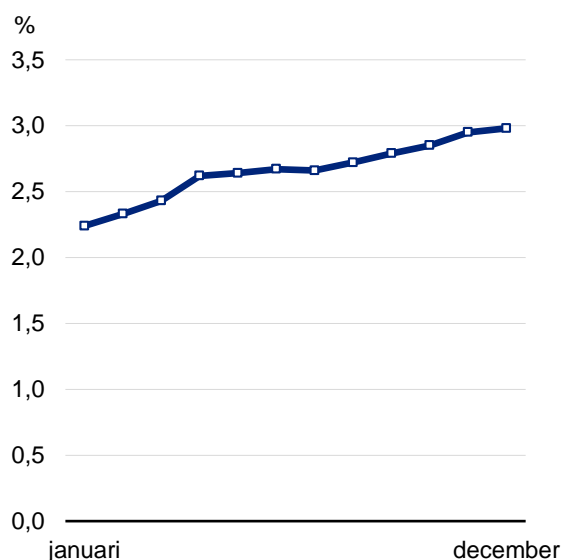
Voor de aandelenmarkt was 2023 een redelijk goed jaar. De koersen vertoonden een relatief rustig verloop met een gestaag opgaande trend. Uiteindelijk eindigde de koers van de MSCI-wereldindex 15 procent hoger dan aan het begin van 2023.

Figuur 7 Koers van de MSCI ACWI All Cap Index in 2023 (euro's)

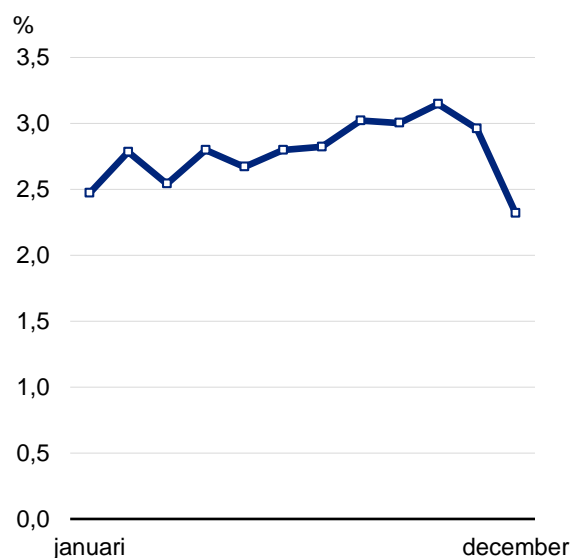

Voor verzekeraars is in 1995, naast het al bestaande S- en T-rendement, het zogenaamde U-rendement⁴ geïntroduceerd als een maatstaf om de opbrengsten op staatsleningen te berekenen. In 2023 is dit rendement verder gegroeid, van 2,24 tot bijna 3 procent. De rente op Nederlandse 10-jaarsstaatsleningen steeg bijna het hele jaar, maar zette in december een snelle daling in, waardoor hij eind 2023 lager uitkwam dan hij begon, onder andere door gevolg van het niet meer verhogen van de rente door de ECB.

Figuur 8 Verloop U-rendement in 2023
(bron: Verbond van Verzekeraars)

Figuur 9 Rente 10-jaars-staatsobligaties NL 2023 ult. maand (bron: IEX)

2.4 De verzekeringsmarkt in 2023

De verzekeringsmarkt is doorlopend in verandering door maatschappelijke, geopolitieke, economische, ecologische en technologische trends. Dit levert uitdagende vraagstukken op voor verzekeraars en waar zij antwoord op moeten geven in een context van open markten, scherpe concurrentie en een hoog maatschappelijk verwachtingspatroon. De gangbare economische regels werden vooral in 2020 en 2021 door de coronacrisis stevig getoetst. Toen de wereld in 2022 voorzichtig meer open ging, brak de oorlog in Oekraïne uit die leidt tot verhoogde paraatheid in het westen en midden van Europa. Verder zorgt de oorlog in het Midden-Oosten voor spanningen in de rest van de wereld, waaronder moeilijke bevoorrading door aanvallen op schepen. Dit alles leidt tot veel leed, maar ook tot tijdelijke schaarste aan grondstoffen, waardoor de inflatie minder daalde dan verwacht. De rente steeg verder door het beleid van centrale banken om de inflatie te beteugelen, maar dat beleid werd eind 2023 beëindigd, waardoor de rente weer daalde tot de beginwaarde van 2023.

De open markt voor schadeverzekeringen is nog altijd bijzonder competitief, wat een sterke stimulans biedt voor innovatie en kostenbeheersing. Mede hierdoor werkt de hoge inflatie uit 2022 waarschijnlijk beperkt door in de stijging van premies. Dat de premie-inkomsten in 2023 toch stegen, wordt onder meer veroorzaakt door het later ontvangen van de inflatiestijging in 2022, de in 2023 nog altijd hoger was dan de gemiddelde inflatie, de behoefte aan het verzekeren van grotere en nieuwe risico's zoals zonnepanelen, warmtepompen en auto's met meer innovatieve techniek. Daarnaast neemt het aantal huishoudens en auto's toe en worden objecten en schadeherstel duurder bijvoorbeeld door hogere kosten van energie, loon en materiaal. Ook structurele factoren spelen een rol. Zo worden letselschades duurder, onder meer door hogere lonen, maar ook door vergoeding voor affectieschade en toename van buitengerechtigde kosten, wat een groot effect heeft op het WA-resultaat binnen Motorrijtuigen. Schadeherstel van auto's is vooral kostbaar door de toename van het gebruik van nieuwe materiaalsoorten, rijkhulpsystemen en door elektrificatie. Ook de zakelijke markt is uitdagend, vooral door stevige concurrentie. Deze biedt ook kansen onder meer door de transitie naar duurzaamheid.

⁴ Het U-rendement is een rendementsmaatstaf die maandelijks door het Verbond van Verzekeraars wordt [gepubliceerd](#). De hoogte van het U-rendement is gebaseerd op het effectief rendement van staatsleningen die voldoen aan een aantal specifieke criteria.

Voor verzekeraars komt [duurzaam schadeherstel](#) steeds meer voor, wat zeker op de lange termijn winnaars zal opleveren. Door proposities beter te laten aansluiten op de soms complexe risico's, zorgen verzekeraars er ook op langere termijn voor dat zij de risico's van verzekerden over te kunnen blijven nemen.

Hoewel het minder is dan in 2022, hebben inkomensverzekeraars nog altijd te maken met een bovengemiddeld ziekteverzuim. Het technisch resultaat voor rente daalt, maar door de beleggingsopbrengsten stijgt het resultaat na rente. Voor de problemen rondom keuringen door het UWV zijn maatregelen genomen die ervoor zorgen dat de achterstanden enigszins worden weggewerkt. Door het verstrekken van voorschotten en de 60plusregeling, waardoor er voor deze mensen geen arbeidsongeschiktheidspercentage meer wordt vastgesteld, nemen de uitkeringen toe. Daardoor blijft het lastig om zieken goed en snel te helpen om weer aan het werk te gaan en de samenleving vooruit te helpen. Inkomensverzekeraars gaan verplichtingen voor de lange termijn aan, waarbij de rente een belangrijke factor is om daaraan te kunnen voldoen. Deze was in 2023 voldoende voor een positief resultaat.

Levensverzekeraars hebben al enige jaren last van vooral de lage rente en een dalend premievolume op de particuliere markt. Dit heeft grote invloed op de bedrijfsvoering. In 2023 was de rente positief, wat veelal zorgt voor een positief effect heeft op het premie-inkomen. De verbeterde koersen op de aandelenbeurzen hebben een positief effect op de beleggingsopbrengsten en op de waarde van pensioenaanspraken op beleggingsbasis. De markt is nog altijd aan het veranderen en levensverzekeraars spelen hierop in door te innoveren over de traditionele branchegrenzen heen en nieuwe producten te ontwikkelen tegen lagere kosten. Zo brengen ze hun pensioenverzekeringsproductie deels naar nieuwe uitvoeringsvormen, waarvan de cijfers buiten de standaardrapportage over verzekeraars vallen. In het hoofdstuk 'Levensverzekeringen' is informatie opgenomen over de gecombineerde cijfers, waaruit blijkt dat de gezamenlijke pensioenportefeuilles in de tweede pijler toenemen.

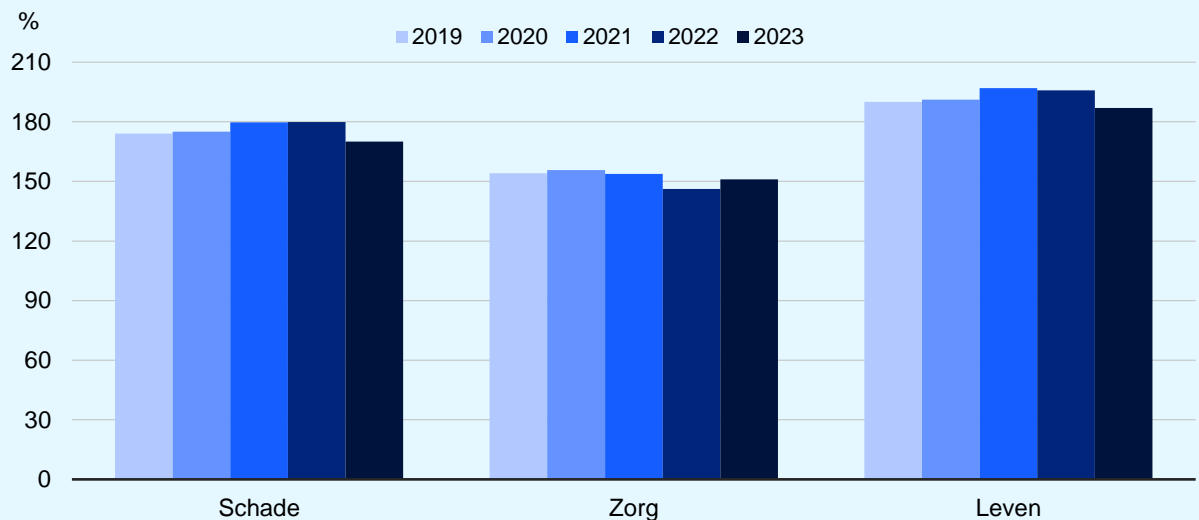
Solvabiliteit onveranderd sterk

De solvabiliteit wordt gemeten op basis van Solvency II. Deze methode houdt rekening met een aantal risicocategorieën, waarvoor verzekeraars voldoende vermogen moeten aanhouden. Een belangrijke risicocategorie is bijvoorbeeld het marktrisico (risico samenhangend met de beleggingen van de verzekeraars).

De mate van solvabiliteit wordt uitgedrukt in de solvabiliteitsratio, de verhouding tussen aanwezig vermogen en de kapitaalsvereiste. Deze moet boven de 100 procent liggen. Hoe hoger het percentage, hoe meer zekerheid een verzekeraar heeft om aan de verplichtingen te kunnen voldoen.

De solvabiliteitsratio ultimo 2023 voor de gehele sector daalt met zes procentpunten naar 173 procent en blijft daarmee ruimschoots boven de norm. De afname komt door een lichte daling (-1%) van het eigen vermogen, terwijl de kapitaalsvereiste stijgt (+3%). De solvabiliteitsratio ultimo 2023 voor de sector Schade, Zorg en Leven is respectievelijk 170, 151 en 187 procent. Ultimo 2022 bedroeg de solvabiliteitsratio respectievelijk 180, 145 en 196 procent, waardoor de ratio voor Schade en Leven is gedaald, maar bij Zorg is gestegen.

Figuur 10 Solvabiliteitsratio verzekeraars op basis van Solvency II (bron: DNB)

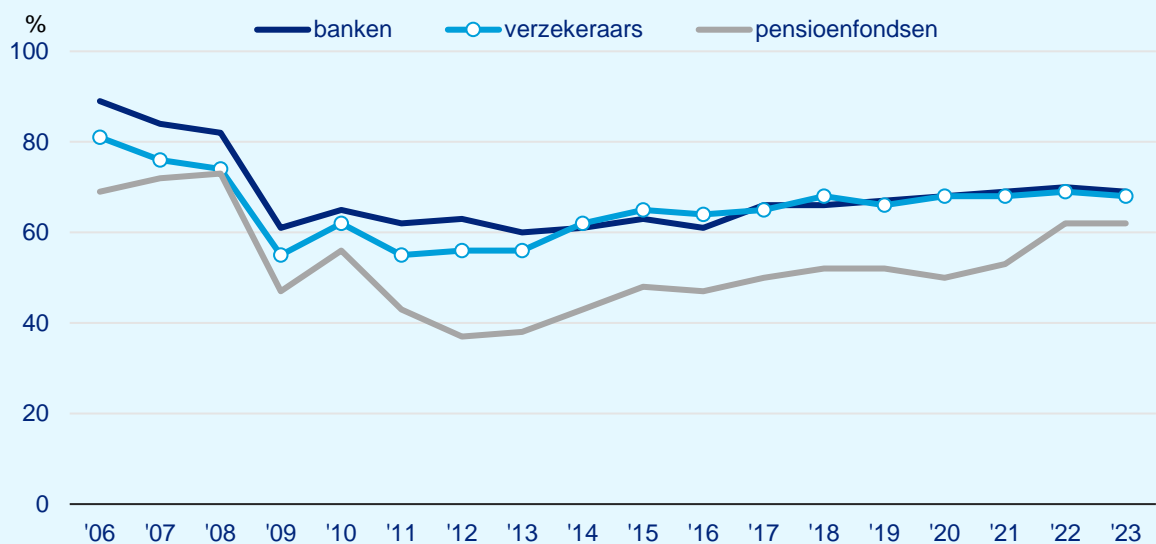
Solvabiliteit is een indicator die aangeeft hoe goed verzekeraars in staat zijn om aan hun toekomstige verplichtingen richting hun klanten te voldoen. Of de klant dat ook zo ervaart, is een tweede. Daarvoor is het jaarlijkse onderzoek van DNB over het vertrouwen in de financiële sector (Trust Survey) een betere graadmeter.

Vertrouwen in financiële gezondheid verzekeraars blijft stabiel

Uit het vertrouwensonderzoek van DNB blijkt dat het vertrouwen in verzekeraars de afgelopen jaren stabiel blijft rond de 68%.

DNB meldt dat Nederlandse huishoudens vertrouwen hebben in de financiële gezondheid van banken, verzekeraars en pensioenfondsen. Een meerderheid van de ondervraagden (68 procent) heeft overwegend of volledig het vertrouwen dat verzekeraars hun betalingsverplichtingen aan verzekerden zullen nakomen. Het vertrouwen van huishoudens in banken ligt op soortgelijk niveau. Huishoudens hebben er minder vertrouwen in dat pensioenfondsen hun toezeggingen aan pensioengerechtigden na zullen komen, al is dat de voorgaande jaren wel sterk toegenomen.

Figuur 11 Aandeel respondenten met overwegend of volledig vertrouwen

3 Schadeverzekeringen

- Premievolume stijgt in alle branches
- Resultaat daalt door veel grote schades

3.1 Algemeen

Tabel 2 Bruto premievolume en -ontwikkeling schadebranches

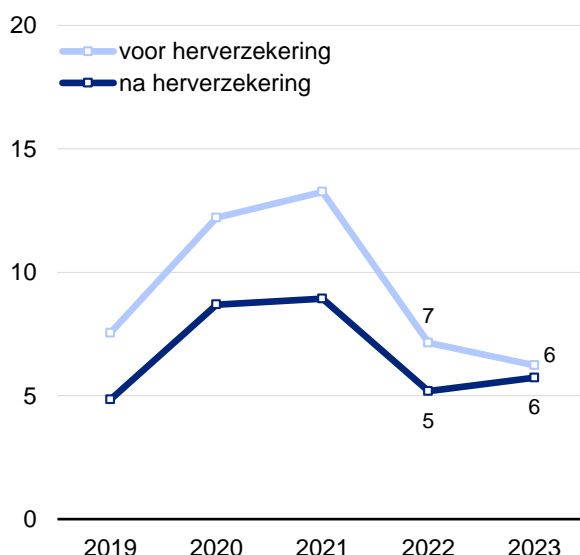
Branche	2019 € mrd	2020 € mrd	2021 € mrd	2022 € mrd	2023 € mrd	Mutatie %
Motor	5,6	5,8	6,0	6,2	6,5	+4
Brand	4,2	4,4	4,6	4,8	5,3	+9
Transport	0,7	0,8	0,8	0,8	0,9	+8
Overige varia ⁱ	3,4	3,4	3,4	3,7	3,9	+5
w.o. Aansprakelijkheid	1,4	1,5	1,5	1,6	1,7	+5
w.o. Rechtsbijstand	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	+6
w.o. Reis en hulpverlening ⁱⁱ	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6	+7
Totaal	13,8	14,4	14,9	15,5	16,5	+6

ⁱ Tot de Overige verzekeringen behoren ook Krediet, Borgtocht en Diverse geldelijke verliezen.

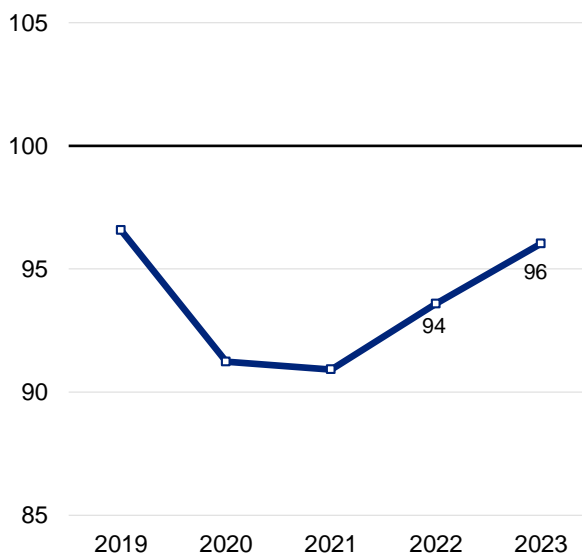
ⁱⁱ Tot de productgroep Reis en hulpverlening behoren naast de gewone reisverzekeringen (inclusief de ongevallendeckking) ook annuleringsverzekeringen en hulpverlening.

De premies van schadeverzekeraars staan al jaren onder druk door hevige concurrentie. In 2023 stijgt het premievolume met 6 procent. Dat is onder andere om de zwaardere en langlopende risico's van dekking te kunnen blijven voorzien. Verder stijgt het premievolume door toename van het aantal huishoudens en auto's alsmede door prijsverhogingen door inflatie. De stijging van het premievolume van de afgelopen jaren is gemiddeld lager dan de inflatie.

Figuur 12 Resultaat na rente⁵ in procenten van de bruto verdiende premie, sector Schade

Figuur 13 Netto combined ratio⁶, sector Schade

Het resultaat vóór rente en herverzekering van de sector Schade daalt in z'n geheel. De onderliggende branches laten een gemengd beeld zien met een lager resultaat binnen de branches Motor en Overige en een hoger resultaat binnen de branches Brand en Transport. Weersomstandigheden kunnen veel

⁵ (Toegerekende) opbrengst uit beleggingen

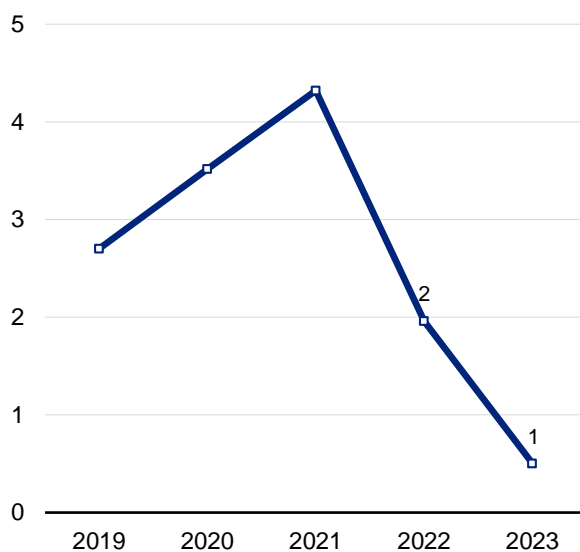
⁶ De combined ratio geeft het totaal van de geleden schade en bedrijfskosten weer in verhouding tot de verdiende premie en is daarmee een maatstaf die weergeeft in hoeverre de uitgaven van een verzekeraar gedekt worden door de inkomsten.

impact hebben op het resultaat van de sector Schade. In 2023 vond de zwaarste zomerstorm sinds 1950 plaats. Verder hebben de zware hagelbuien in juli 2023 met hagelstenen tot 19 centimeter vooral binnen de branche Motor en de productgroep Reis haar sporen nagelaten en raasde in december de eerste officiële winterstorm Pia door Nederland. De klimaatschade was in 2023 lager dan in het jaar ervoor toen deze 900 miljoen euro bedroeg. De combined ratio stijgt uiteindelijk met 2 procentpunten naar 96.

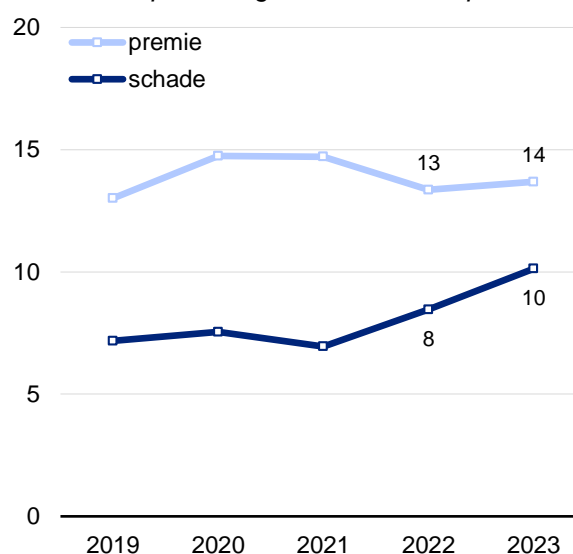
3.2 Herverzekering

De herverzekeringmarge van de sector Schade verbetert in 2023 ten opzichte van het jaar ervoor. Onderstaande grafieken laten zien dat de daling van de herverzekeringmarge komt door een stijging van de door herverzekeraars uitgekeerde schade.

Figuur 14 Herverzekeringmarge, percentage van bruto verdiende premie, sector Schade

Figuur 15 Premie betaald aan en schade ontvangen van herverzekeraars, percentage van verdiende premie

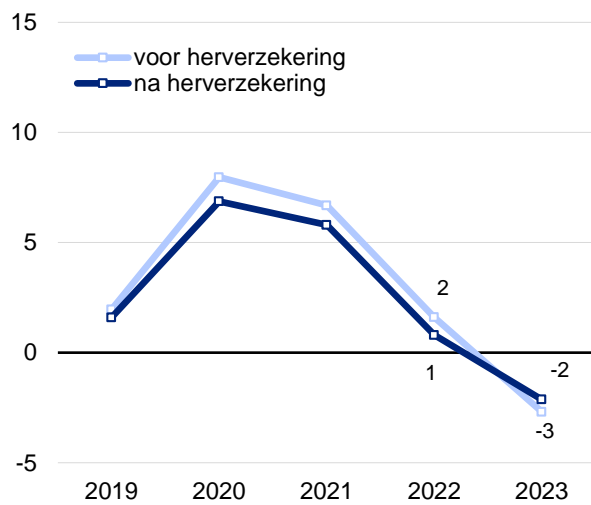
3.3 Motor

Het premievolume van de branche Motor is in 2023 met 4 procent gestegen naar 6,5 miljard euro. Van dit premievolume bedraagt het aandeel zakelijke motorrijtuigverzekeringen circa een derde. De groei van het premievolume is deels toe te schrijven aan het groeiende wagenpark en een toename van het aantal elektrische auto's, die doorgaans zwaarder en duurder zijn. Het verhogen van de premies is bovendien noodzakelijk om de stijgende schadelast te kunnen dekken.

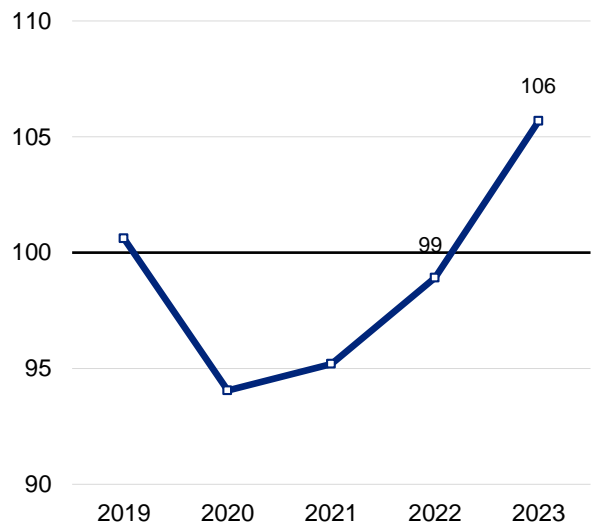
Eind 2023 reden er bijna 700 duizend elektrische personenauto's (BEV en PHEV) in Nederland tegen 511 duizend een jaar eerder (bron: RDW), een toename van ruim 36 procent. Deze groei wordt gestimuleerd door overheidsmaatregelen, verbeteringen in batterijtechnologie met een grotere actieradius en een betere laadinfrastructuur. Daarnaast zijn er meer personenauto's in Nederland en worden deze duurder door verbeterde techniek, [veiligheidssystemen](#) en door de kosten van materiaal en arbeid.

Het bruto resultaat van de branche toont voor het eerst sinds 2017 een negatief resultaat. Zowel het bruto als netto resultaat neemt met 5 procentpunten af. De combined ratio is dit jaar 106, wat betekent dat verzekeraars de schade en kosten niet kunnen dekken met de ontvangen premie. De toename van de schadelast wordt onder andere veroorzaakt door de hoge inflatie met stijgende personeels- en herstellkosten. In de drie voorgaande jaren - met perioden waarin corona-maatregelen van kracht waren - bleef de ratio steeds onder 100. In deze jaren waren de uitgaven dus lager dan de inkomsten.

Figuur 16 Resultaat na rente in procenten van de verdiende premie, Motor

Figuur 17 Netto combined ratio, Motor

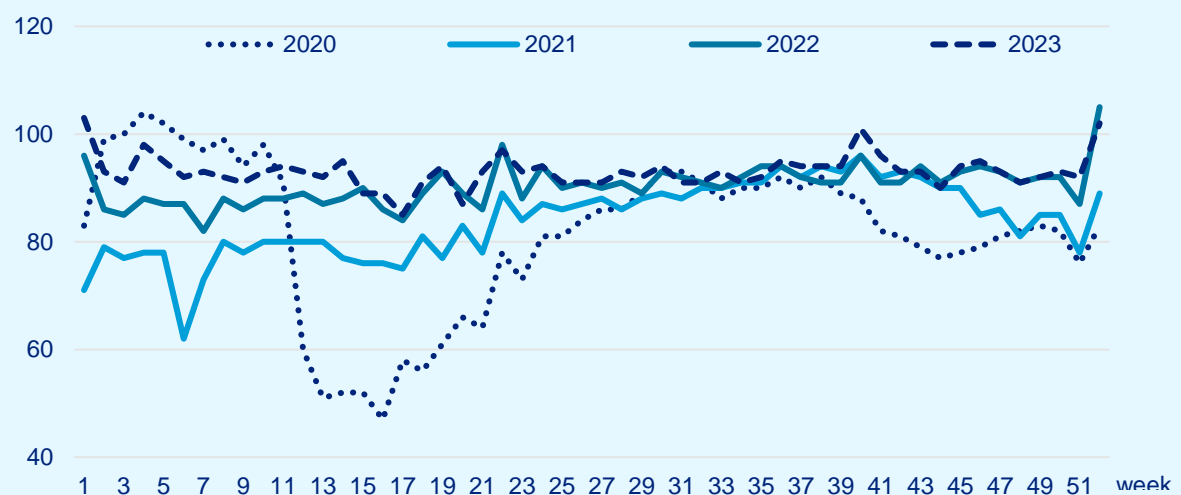

Verkeersintensiteit neemt steeds verder toe

De geleden schade van de branche Motor hangt onder andere af van de verkeersdrukke. Onderstaande figuur toont de drukke op de weg op doordeweekse dagen voor de jaren 2020 tot en met 2023 voor zowel personen- als vrachtverkeer. Vooral het aantal personenauto's speelt een significante rol in deze ontwikkeling.

In 2023 vertoont de verkeersintensiteit in bijna alle weken een toename ten opzichte van het voorgaande jaar. De stijgende trend wordt voortgezet na de tijdelijke daling in 2020 door de coronapandemie. De verwachting van een structurele afname van de verkeersintensiteit door thuiswerken sinds de pandemie is niet gerealiseerd.

Figuur 18 Intensiteit wegverkeer doordeweeks (personen en goederen) per week, (index 2019 = 100; bron: CBS)

De schadeontwikkeling van de branche Motor hangt naast materiële schade onder meer samen met het aantal verkeersslachtoffers. In 2023 kwamen 684 personen om in het verkeer. Dit is een daling van 8% na het voorgaande jaar met een record van 745 slachtoffers. Met name het aantal fietsers dat om het leven komt in het verkeer is de laatste jaren sterk gestegen. Het CBS meldt dat 4 op de 10 fietsdoden veroorzaakt wordt door een botsing met een personenauto. Daarnaast overlijdt 10 procent na aanrijding met een vrachtauto of bus.

De schadeontwikkeling wordt ook beïnvloed door onder andere diefstal van voertuigen. Het aantal voertuigdiefstallen daalt in 2023 met 11 procent. Daarbij is met name de diefstal van brom- en snorfietsen afgenomen. Het percentage teruggevonden personenauto's is in 2023 iets verbeterd naar 47 procent.

Tabel 3 Diefstallen van voertuigen (bron: LIV)

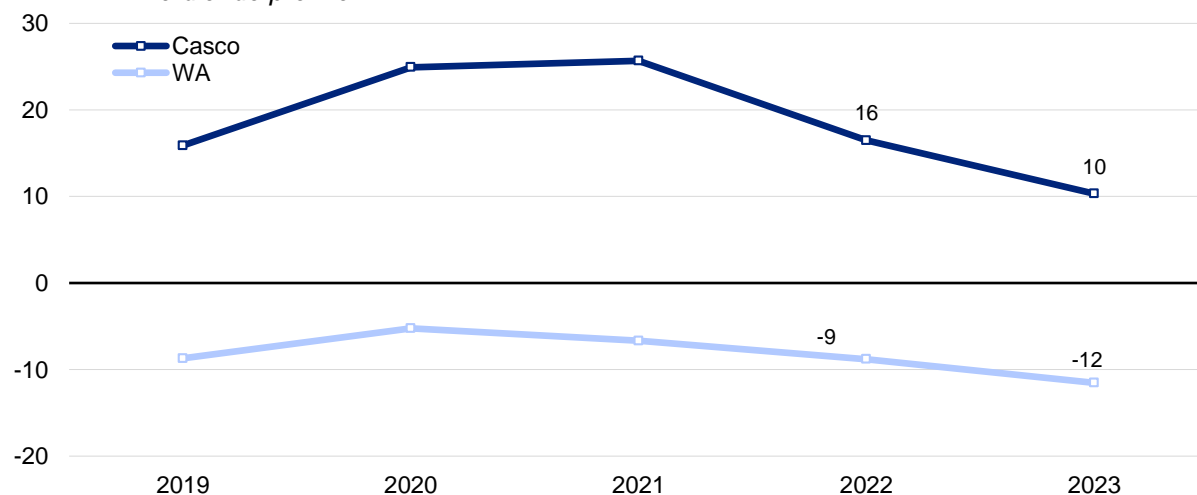
Categorie	2019	2020	2021	2022	2023	Mutatie '22/'23 %
Personenauto's	7.107	6.434	5.404	5.973	5.844	-2
Bedrijfsvoertuigen licht	1.330	1.579	1.132	1.394	1.469	+5
Bedrijfsvoertuigen zwaar	62	66	34	43	56	+30
Aanhangers	629	698	526	556	581	+4
Motorrijwielen	1.579	1.604	1.498	1.694	1.877	+11
Land-/bosbouwtrekkers			12	81	79	-2
Met beperkte snelheid			5	45	77	+71
Brom-/snorfietsen	12.929	12.233	9.951	12.590	10.012	-20
Totaal	23.636	22.614	18.562	22.376	19.995	-11
% teruggevonden personenauto's	41	41	45	45	47	+2*

*: mutatie in procentpunten

Bij WA (wettelijke aansprakelijkheid) is de schadelast ten opzichte van 2022 toegenomen. Deze toename wordt veroorzaakt door een stijging in de betaalde schade, wat in lijn ligt met de toegenomen verkeersintensiteit en inflatie ten opzichte van het voorgaande jaar. Letselschades zijn een belangrijke component binnen de schadelast. Letselschades worden duurder door de inflatiegerelateerde stijging van inkomens, maar ook de buitengerechtigde kosten nemen toe. Ook doordat het slachtoffer steeds meer centraal wordt gesteld, dat is een positieve ontwikkeling, en omdat belangenbehartigers daar weer op inspelen. Hierdoor lijkt de claimcultuur toe te nemen waarbij het aandeel van uitbetaalde vergoedingen dat niet direct naar de slachtoffers gaat lijkt toe te nemen.

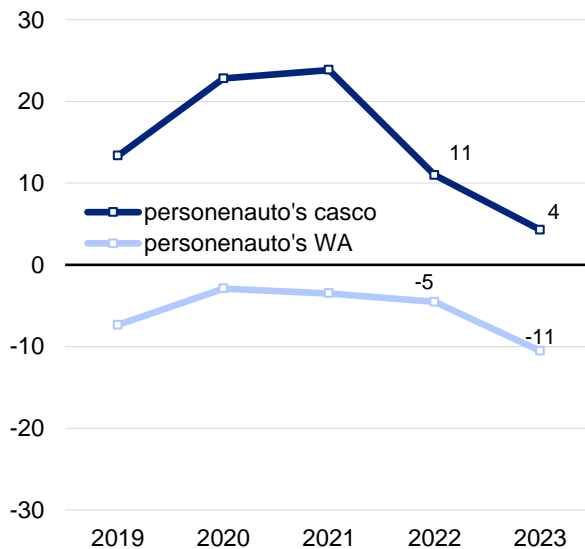
Ook bij Casco (schade aan voertuig) is een duidelijke toename van de schadelast zichtbaar. Ook hier spelen de stijgende loon- en schadeherstelkosten een rol. Ook het klimaat heeft invloed gehad in de vorm van forse zomerse hagelbuien in Zuid-Europa en de krachtigste zomerstorm Poly. Casco blijft evenwel een positief resultaat tonen, maar dat is niet voldoende om voor 2023 binnen de totale Motorbranche een positief resultaat te boeken.

Figuur 19 Resultaat na rente vóór herverzekering Motor casco en Motor WA in procenten van de verdiende premie

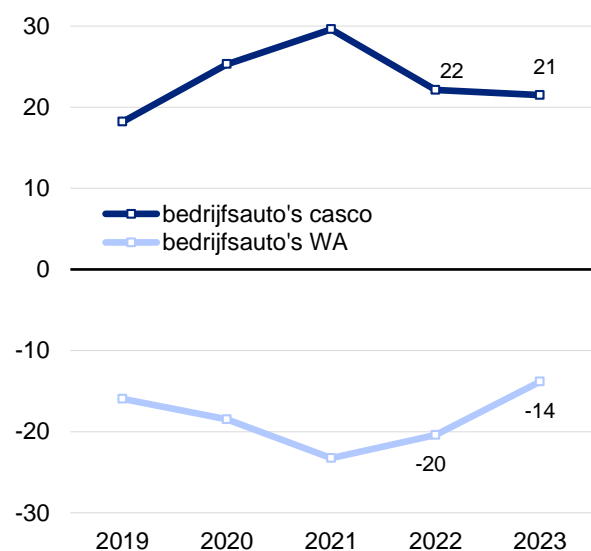

Uit verdere uitsplitsing naar personen- en bedrijfsauto's blijkt dat bij beide op de dekking voor WA wederom een negatief resultaat wordt behaald. Dit speelt iets sterker bij bedrijfsauto's dan bij personenauto's en wordt vooral veroorzaakt door hoge letselschades. Personenauto WA kent de grootste daling. Beide autoclusters leveren op de cascodekking een positief resultaat, maar dat is niet voldoende voor een positief brancheresultaat. De in 2022 ingezette dalende trend zet in 2023 door, mogelijk door de toegenomen verkeersintensiteit en de gevolgen van hoge inflatie.

Figuur 20 Resultaat na rente vóór herverzekering in procenten van de verdiende premie, Motor

Figuur 21 Resultaat na rente vóór herverzekering in procenten van de verdiende premie, Motor

3.4 Brand

Het premievolume van brandverzekeringen stijgt in 2023 ten opzichte van het jaar ervoor met 9 procent en komt daarmee uit op 5,3 miljard euro. De geleden-schade-ratio daalt door zowel minder betaalde schade als een lagere toevoeging aan de schadevoorziening. Het resultaat vóór rente en herverzekering stijgt uiteindelijk met 6 procentpunten van de verdiende premie. Zowel binnen de particuliere als zakelijke verzekeringen is een stijging van het resultaat zichtbaar, maar deze is het sterkst in het particuliere segment.

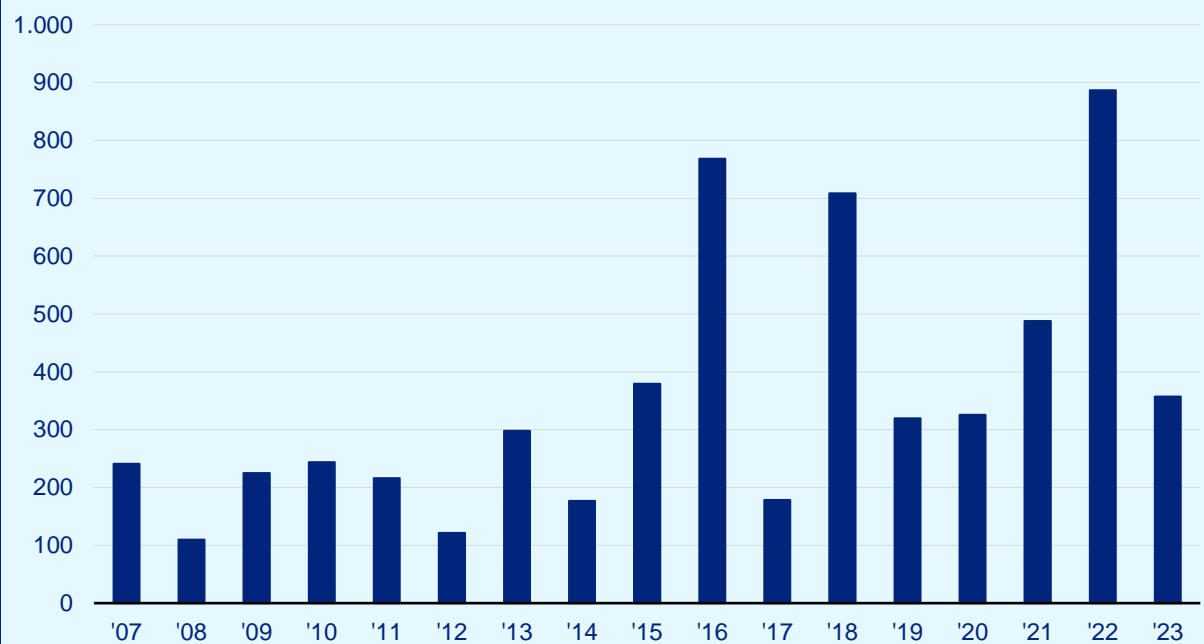
De geleden schade bij Brand wordt sterk beïnvloed door weersomstandigheden. Begin 2022 was er veel extra schade door de drielingstorm Dudley, Eunice en Franklin. In 2023 vond de zwaarste zomerstorm ooit plaats (Poly) en zorgde winterstorm Pia vlak voor kerstmis voor zeer veel wateroverlast. Waterkeringen werden gesloten om meer schade te voorkomen. Ondanks dit stormgeweld is de geleden schade in 2023 beduidend lager dan in het jaar ervoor.

Klimaat schade

De schade door extreem weer heeft al jaren forse impact op de schadecijfers. In 2022 bedroeg de schade [bijna 900 miljoen euro](#), waarvan ruim 700 miljoen van de drielingstorm in februari. In 2023 was dat lager, maar nog altijd rond het gemiddelde van de voorgaande jaren. Wel duidelijk is dat de trend van extremen doorzet. Dat blijkt uit de [Klimaat schademonitor](#) van het Verbond van Verzekeraars.

Naast het inzichtelijk maken van de omvang van dergelijke schade zet het Verbond van Verzekeraars zich ook in voor bewustwording, preventie en beperking van schade, onder andere door het aanbieden van een [toolkit](#) en samenwerking met kennispartners zoals het KNMI. Dit alles helpt verzekeraars en klanten bij het beheersbaar houden van de schade en dus ook van het betaalbaar houden van verzekeringen.

Figuur 22 Weerschade (Brand en Motor) in miljoenen euro's, incl. zakelijke schade voor grootste weergebeurtenissen

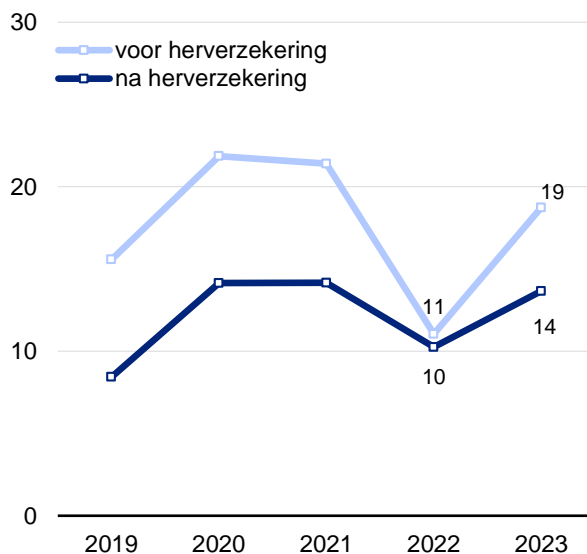

Bron: [Verbond van Verzekeraars](#)

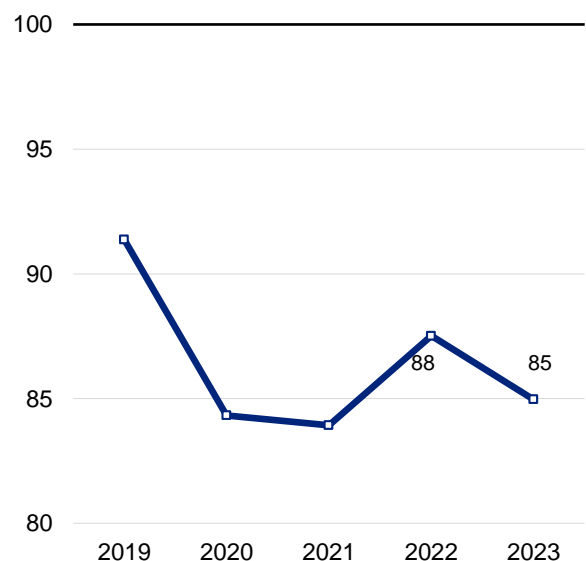
Los van de invloed van weersomstandigheden op het resultaat, stijgt de schadelast de afgelopen jaren structureel. Hierbij speelt inflatie een rol in de vorm van hogere kosten van arbeid, energie en materialen. De toename heeft ook te maken met de waardestijging van panden onder andere door meer investeringsbereidheid, het gebruik van zonnepanelen en doordat schade vaak hersteld wordt met duurzame materialen van een hogere kwaliteit. Overigens betekent duurzaam niet dat herstel duurder wordt, zeker niet op de lange termijn.

Na rente en herverzekering stijgt het resultaat minder sterk vanwege hogere herverzekeringpremies en een minder gunstige herverzekeringmarge.

Figuur 23 Resultaat na rente in procenten van de verdiende premie, Brand

Figuur 24 Netto combined ratio, Brand

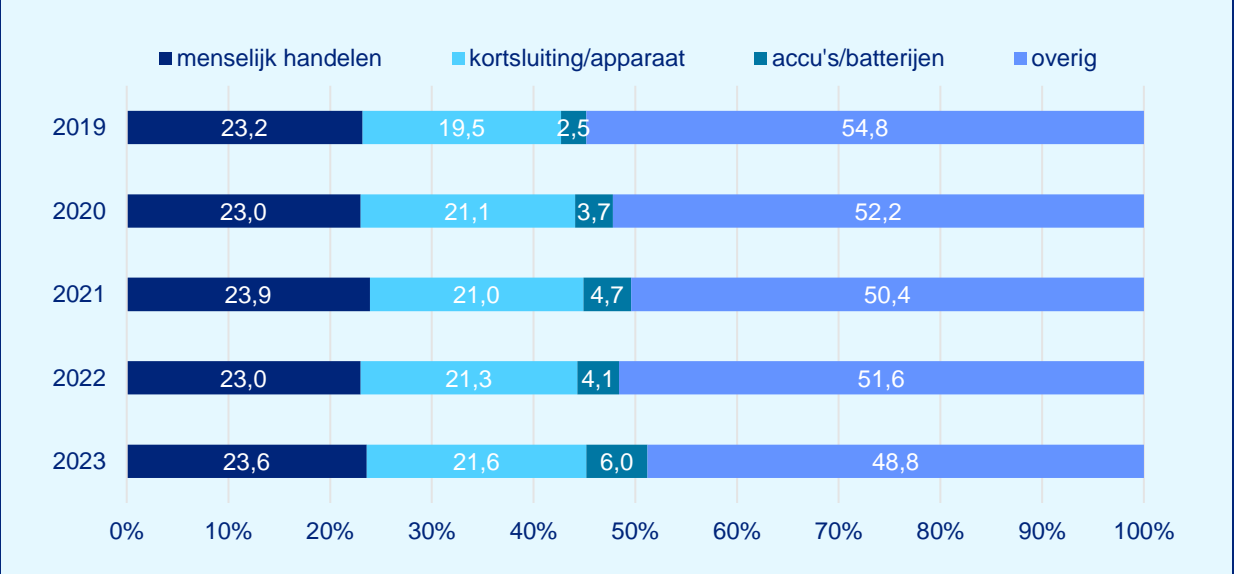
De schadelast van brandverzekeringen wordt deels beïnvloed door het aantal inbraken in woningen en bedrijven. Volgens cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) daalt het aantal diefstallen/woninginbraken in 2023 met 7 procent tot 23 duizend. Het aantal diefstallen/inbraken bij bedrijven en winkels daalt eveneens, namelijk met 3 procent tot 9 duizend. Om de risico's beheersbaar te houden, zetten verzekeraars steeds meer in op preventie. Daarbij kan worden gedacht aan adviezen voor hang- en sluitwerk (ter voorkoming van inbraken/diefstallen), maar ook aan keuringen van elektrische installaties (ter voorkoming van brand). Uiteraard kan je niet alles voorkomen, zoals blijkt uit de volgende top 3.

Aandeel accu's/batterijen in vermoedelijke oorzaken van brand neemt toe

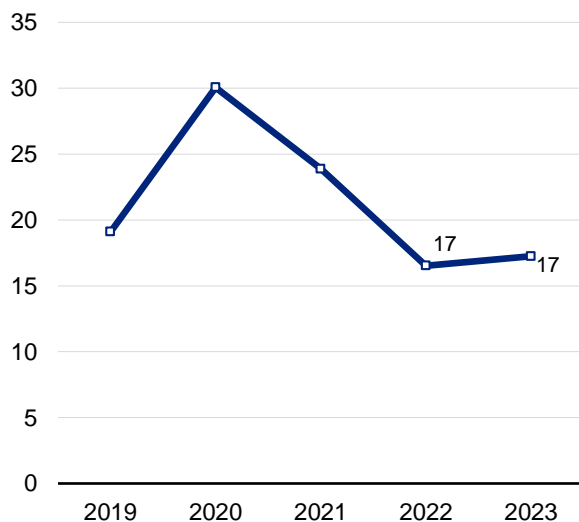
De top 2 van vermoedelijke oorzaken van brand is de afgelopen vijf jaren steeds hetzelfde gebleven volgens tellingen van [Stichting Salvage](#). Op de eerste plaats staat het menselijk handelen, dat telkens bijna een kwart van het totaal inneemt, gevolgd door kortsluiting of een slechtwerkend apparaat (een aandeel van rond de 20 procent).

Verder valt op dat het aandeel accu's/batterijen als vermoedelijke oorzaak bijna elk jaar stijgt, behalve in 2022.

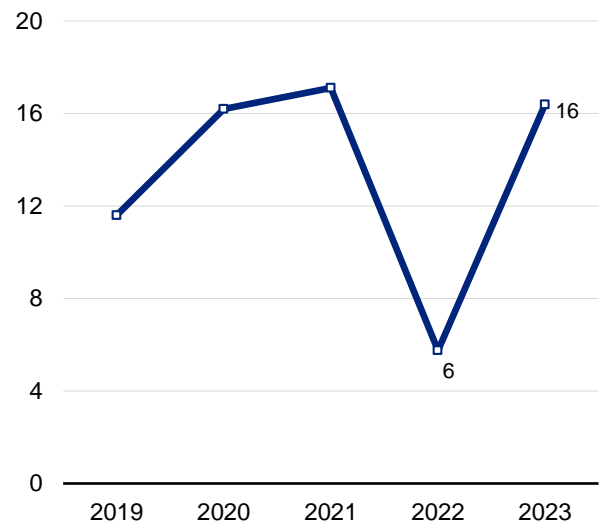
Figuur 25 Ontwikkeling aandeel van vermoedelijke oorzaak brandschaden per jaar (St. Salvage)

Figuur 26 Resultaat na rente vóór herverzekering in procenten van de verdiende premie, Brand Bedrijven

Figuur 27 Resultaat na rente vóór herverzekering in procenten van de verdiende premie, inboedel en opstal

Stalbranden

Een deel van brandverzekeringen dat nogal eens in het nieuws komt, is een stalbrand. Dit gaat vaak gepaard met het verlies van dieren, waarvan het aantal afhankelijk is van de omvang van de stal, maar nog meer van de gehouden diersoort. De oorzaak van een stalbrand is van diverse aard en is tot nu toe vaak lastig te achterhalen. Daarom hebben verzekeraars en organisaties zoals de brandweer en stichting Salvage [de handen ineen geslagen](#) met als doel het aantal branden terug te dringen.

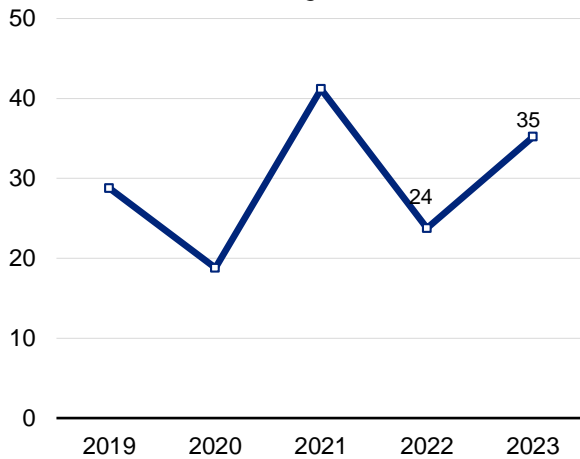
Omdat informatie over stalbranden niet altijd beschikbaar is en ook verspreid aanwezig kan zijn, heeft het Data Analytics Centre van het Verbond van Verzekeraars de [Risicomonitor Stalbranden](#) ontwikkeld. Daarin zijn cijfers opgenomen over het aantal branden, oorzaak, diersoort, e.d. Ter illustratie een grafiek die de ontwikkeling aangeeft van het aantal stalbranden in de periode 2014-2023. De drie meest voorkomende stalbranden betreffen het houden van runderen, varkens, respectievelijk kippen.

Figuur 28 Aantal stalbranden 2014-2023

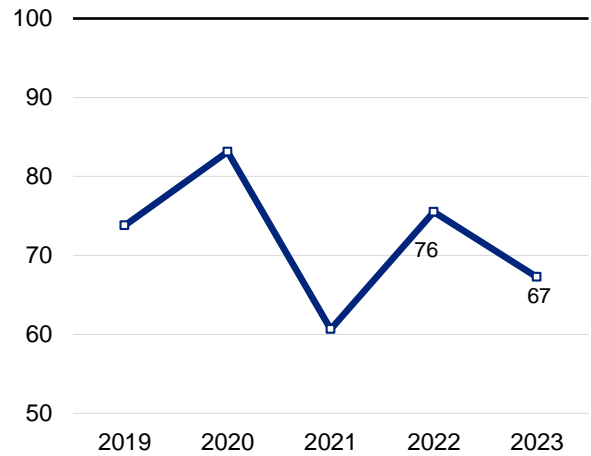

De productgroep Technische verzekeringen is een onderdeel van de branche Brand. Hier gaat in 2023 meer dan 300 miljoen euro van het premievolume in om. Dit zijn grotendeels verzekeringen voor Elektronica, Machinebreuk en Construction All Risk (CAR, bouwprojecten). De ontwikkelingen binnen de bouwsector hebben veel invloed op het premievolume van Technische verzekeringen vanwege de productgroep CAR met een groot aandeel in het totaal. Het resultaat stijgt in 2023 door een lagere schadelast.

Figuur 29 Resultaat na rente vóór herverzekering in procenten van de verdiende premie, Technische verzekeringen

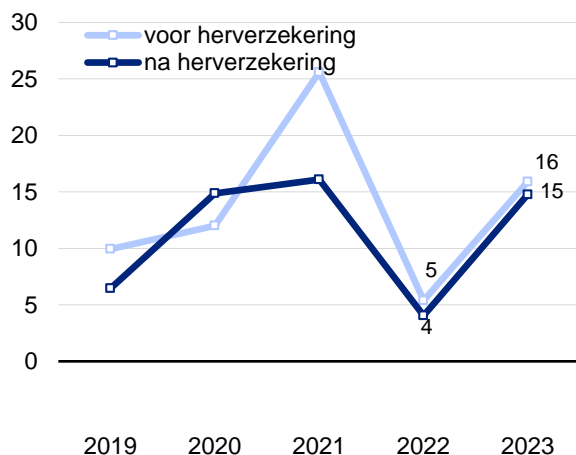
Figuur 30 Bruto combined ratio, Technische verzekeringen

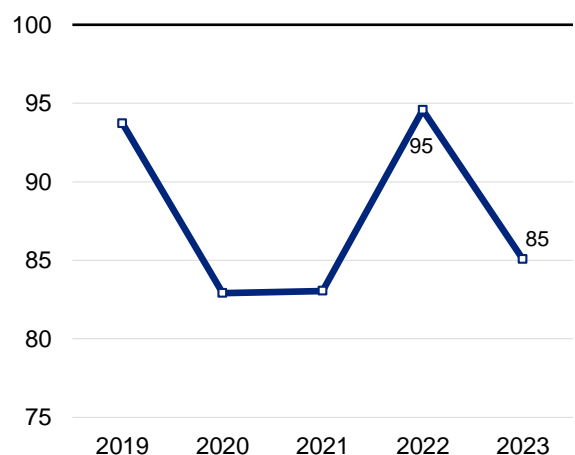
3.5 Transport

Het premievolume van de branche Transport liet in de afgelopen jaren vaak groei zien. In 2022 sloeg de groei om in een daling van 3 procent naar 0,82 miljard euro. In 2023 stijgt de groei weer met 8 procent. Ruim 91 procent van de premie bestaat uit zakelijke verzekeringen. Het overige deel betreft verzekeringen voor pleziervaartuigen. De stijging van het premievolume binnen het zakelijke segment bedraagt een kleine 9 procent, in het particuliere segment ruim 2 procent. Toch vonden er in 2023, zowel wat betreft binnenvaart, de luchtvaart als het spoorvervoer, minder vervoersbewegingen plaats dan in 2022 (bron: CBS). 2023 laat wel een fikse stijging zien van het aantal nieuw verkochte bedrijfsauto's (bron: CBS). De brandstofprijzen zijn daarentegen in 2023 met gemiddeld 9 procent gedaald (bron: [evofenedex](#)). Daarnaast laat de internationale handel een toename zien, ondanks de problemen en conflicten op de wereldmarkt (bron: [transportscanner](#)). De geleden schade daalt, vooral door een minder grote toevoeging aan de schadevoorziening ten opzichte van het voorgaande jaar. Een van de mogelijke oorzaken is dat er minder boten gestolen werden (bron: [InFinance](#)). Het resultaat stijgt tot een niveau van iets onder dat van 2020 en 2021.

Figuur 31 Resultaat na rente in procenten van de verdiende premie, Transport

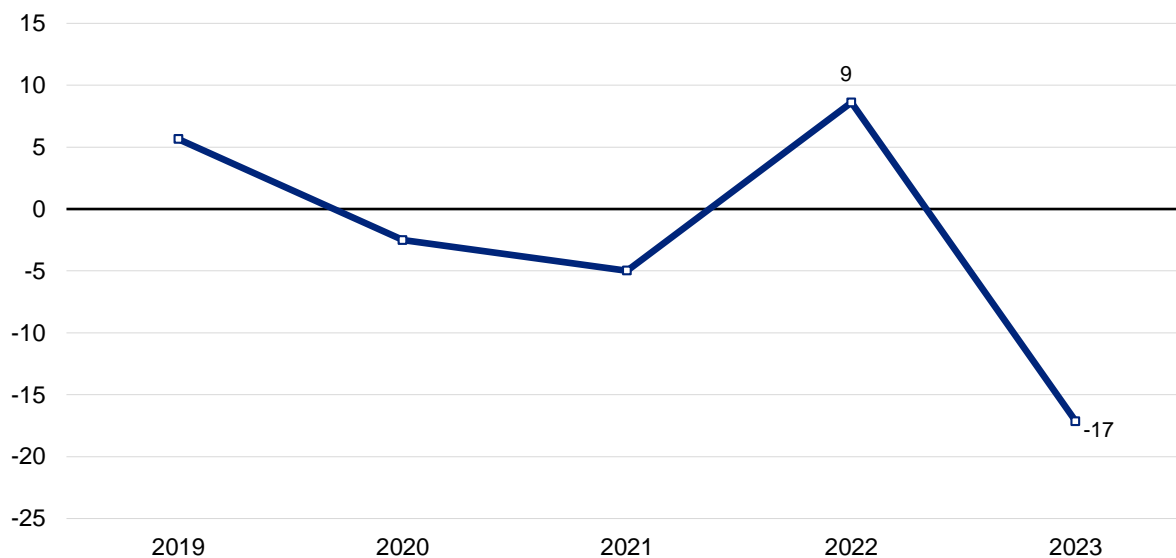
Figuur 32 Netto combined ratio, Transport

3.6 Aansprakelijkheid

De omzet in de markt voor aansprakelijkheidsverzekeringen stijgt in 2023 met 5 procent naar 1,7 miljard euro, waarvan ruim driekwart zakelijk. Na 2022 met een positief resultaat sluit 2023 af met een negatief resultaat door de toegenomen betaalde schade, gecombineerd met een grotere toevoeging aan de schadevoorziening.

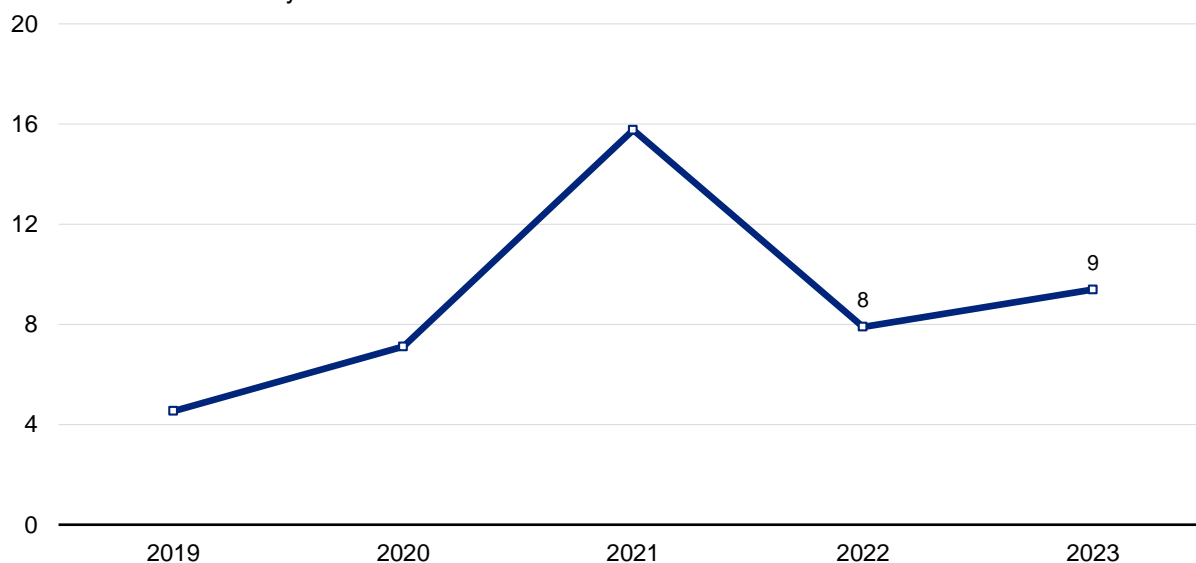
Figuur 33 Resultaat na rente vóór herverzekering in procenten van de verdiende premie, Aansprakelijkheid totaal

3.7 Rechtsbijstand

Het premievolume van Rechtsbijstand stijgt in 2023 met 6 procent naar 1 miljard euro. Het aandeel zakelijke verzekeringen is ongeveer een kwart. Hoewel de betaalde schade flink steeg, is het resultaat 1 procentpunt hoger dan in 2022. Het is vooral de verlaagde schadevoorziening die hieraan ten grondslag ligt.

Figuur 34 Resultaat na rente vóór herverzekering in procenten van de verdiende premie, Rechtsbijstand

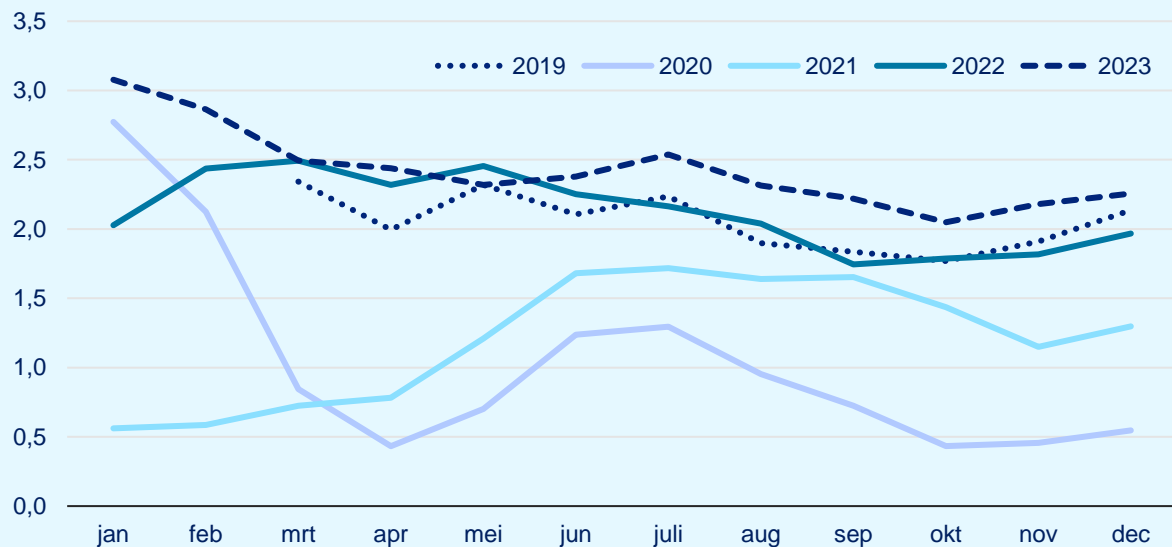
3.8 Reis

De productgroep Reis bestaat uit doorlopende en aflopende reisverzekeringen, annuleringsverzekeringen en hulpverzekeringen. Nadat in 2022 het premievolume weer steeg na twee jaren daling, neemt het premievolume in 2023 opnieuw toe met 7 procent. Het premievolume ligt daarmee weer bijna op het niveau van 2019.

Reizen in buiten- en binnenland rond en tijdens corona

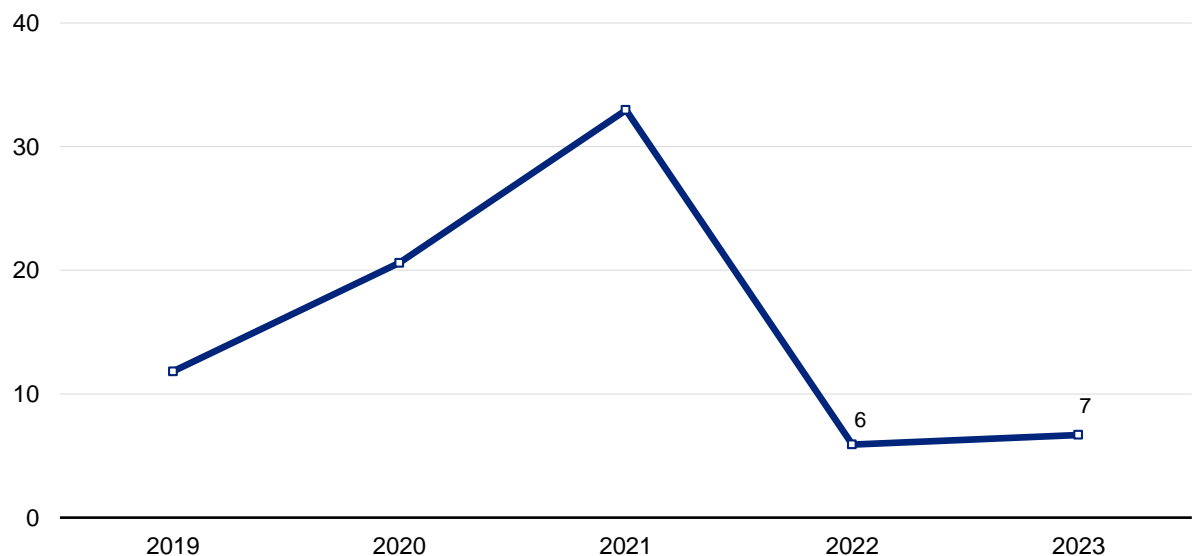
Na de dip in het reisgedrag in 2020 en 2021 is het reizen sinds 2022 weer volop gang gekomen. Zo blijkt uit de boekingsmonitor van ANVR/GfK dat het aantal buitenlandse boekingen in 2023 voor elke maand hoger was dan in 2019. Het aantal buitenlandse boekingen in de periode maart tot en met december 2023 ligt 13 procent hoger dan in diezelfde periode in 2019.

Figuur 35 Aantal boekingen buiten Nederland in miljoenen (bron: ANVR/GfK)

Door de toename van het aantal reizen neemt ook het aantal reisclaims toe. De schadelast stijgt, waardoor het resultaat voor rente daalt tot het laagste niveau van de afgelopen vijf jaar. Dankzij betere beleggingsopbrengsten is het resultaat na rente uiteindelijk 1 procentpunt hoger.

Figuur 36 Resultaat na rente vóór herverzekering in procenten van de verdiende premie, Reis

4 Inkomen en Zorg

- Inkomen: premievolume stijgt, resultaat vóór rente daalt
- Zorg: premievolume stijgt, resultaat stabiel

4.1 Algemeen

Het resultaat vóór rente van inkomensverzekeringen (verzekeringen tegen inkomensderving en loondoorbetalingsverplichting door arbeidsongeschiktheid veroorzaakt door ziekte of ongeval) daalt in 2023 in vergelijking met 2022 door vooral de toegenomen schadelast. Dankzij gunstige beleggingsresultaten stijgt het resultaat na rente in 2023.

De financiële situatie van de branche Zorg (medische kosten) kenmerkt zich door een hoger premievolume en een iets beter resultaat dan in 2022.

Tabel 4 Bruto premievolume en ontwikkeling per branche

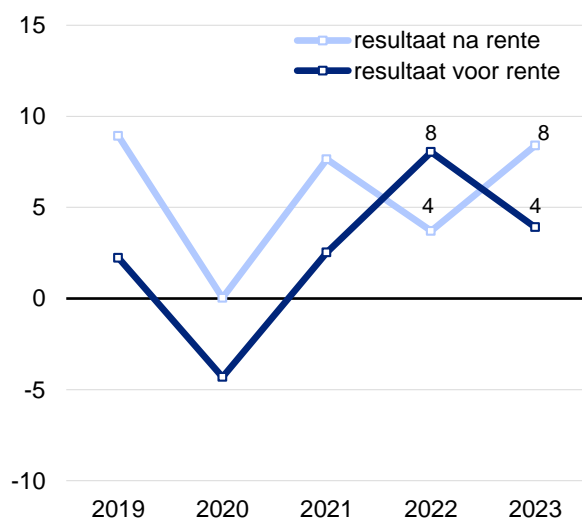
Branche	2019	2020	2021	2022	2023	Mutatie
	€ mrd	€ mrd	€ mrd	€ mrd	€ mrd	%
Inkomen	4,0	4,2	4,3	4,6	4,7	+3
Zorg	48,4	50,0	50,0	53,0	56,6	+7
Totaal	52,4	54,2	54,3	57,6	61,4	+7

4.2 Inkomen

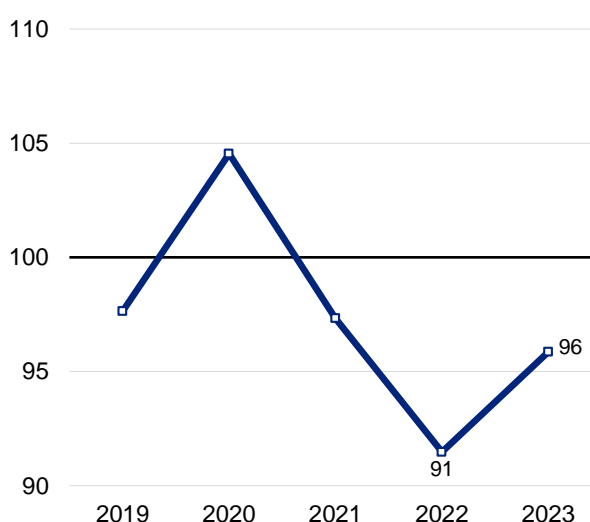
Verzekeraars regelen jaarlijks de vergoedingen van inkomensderving bij ziekte en arbeidsongeschiktheid voor honderdduizenden werknemers en zelfstandigen. Zij bieden verzekeringen aan op het gebied van arbeidsongeschiktheid voor zelfstandigen, loondoorbetaling bij ziekte door werkgevers, WIA en ongevallen. Daarnaast zetten verzekeraars via preventie en re-integratie in op het voorkomen van uitval en een spoedige en duurzame werkhervatting van zieke verzekerden of werknemers. Naast deze werkgeversverzekeringen bieden verzekeraars ook producten voor werknemers aan.

In 2023 ligt het totale premievolume van deze inkomensverzekeringen 3 procent hoger dan in 2022 en komt uit op 4,7 miljard euro. De belangrijkste oorzaak is de inflatiegerelateerde stijging van inkomens. Het resultaat voor rente daalt in 2023. De verbeterde beleggingsopbrengsten in 2023 zorgen ervoor dat het resultaat na rente stijgt in vergelijking met 2022.

Figuur 37 Resultaat na herverzekering in procenten van de verdiende premie, Inkomen

Figuur 38 Netto combined ratio, Inkomen

De overheid en het UWV hebben maatregelen genomen om de problemen rond de beoordelingen van zieke werknemers op te lossen. De effecten hiervan op verzekeraars worden in de volgende box belicht.

Effect van maatregelen overheid en UWV m.b.t. WIA

De WGA is in Nederland vormgegeven middels een hybride stelsel. Dit betekent dat werkgevers voor het betalen van uitkeringen kunnen kiezen tussen een publieke verzekering bij het UWV of om eigenrisicodragers te zijn. Eigenrisicodragers (ERD) hebben de mogelijkheid om zich bij een private verzekeraar te verzekeren.

Beoordeling van de mate van arbeidsongeschiktheid van zieke werknemers in het kader van de WIA wordt uitgevoerd door het UWV (Uitkeringsinstituut Werknemersverzekeringen). De afgelopen jaren heeft het UWV flinke achterstanden opgelopen in dit keuringsproces waardoor het stelsel WGA onder druk staat.

Het ministerie van SZW heeft samen met het UWV diverse maatregelen genomen om het keuringsproces te versnellen. Twee daarvan zijn: de vereenvoudigde beoordeling van 60plussers per 1 oktober 2022 en het verstrekken van voorschotten. Verzekeraars hebben begrip voor de politieke keuzes die zijn gemaakt, maar ondervinden de gevolgen van deze keuzes in de vorm van oplopende arbeidsongeschiktheidscijfers en een verstoring van de marktverhoudingen.

Zo leidt de 60plusmaatregel tot extra hoge uitkeringen bij aanvullende inkomensverzekeringen en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid in het pensioendomein. Naarmate de maatregel een structureler karakter krijgt, dan leidt dit tot een verminderde re-integratieverwachting in de groep 60plus en mogelijk tot een hogere instroom van deze leeftijdsgroep. Ook maatschappelijk kunnen er vraagtekens worden geplaatst bij deze maatregel: een specifieke groep komt aan de zijkant te staan, terwijl we momenteel iedereen hard nodig hebben op de krappe arbeidsmarkt.

Het toekennen van voorschotten door het UWV, omdat een aanzienlijk deel van de keuring niet op tijd wordt uitgevoerd, leidt voor eigenrisicodragers tot onzekerheid over financiële risico's en onduidelijkheid over noodzakelijke reserveringen. Voorschotten hebben ook nadelige gevolgen voor werknemers en werkgevers. Voor werknemers leidt een voorschot mogelijk tot (financiële) onzekerheid over de uiteindelijke uitkering, en kan daarmee inkomensgevolgen hebben. Inmiddels is bekend is dat de werknemer een deel van de reeds uitbetaalde voorschotten uit 2020 tot en met 2025 niet terug hoeft te betalen. Voor zowel werknemers als werkgevers geldt dat een late keuring het risico op gemiste re-integratiekansen vergroot.

Onderstaande grafiek laat zien hoe de voorraad en achterstand van WIA-aanvragen zich in de loop der jaren hebben ontwikkeld. Deze nemen door de na de coronaperiode genomen maatregelen duidelijk af. De instroom in de WIA neemt wel toe. Onder andere de 60plus-maatregel leidt tot meer uitkeringen en minder voorschotten.

Figuur 39 Ontwikkeling voorraad en achterstand WIA-claimaanvragen per ultimo periode (bron: TK)

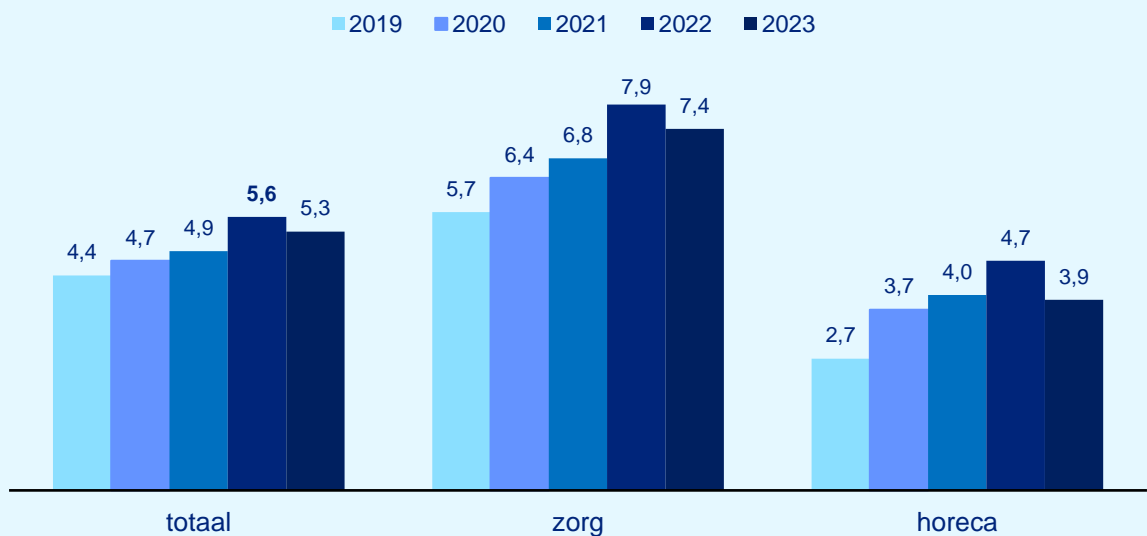

Het ziekteverzuim is uiteraard van invloed op het resultaat van inkomensverzekeringen. Na een aantal jaren waarin het verzuim steeg, is het weer iets afgenomen. Het ligt nog wel boven het gemiddelde van de jaren ervoor.

Kentering ziekteverzuim; verdeling blijft ongelijk

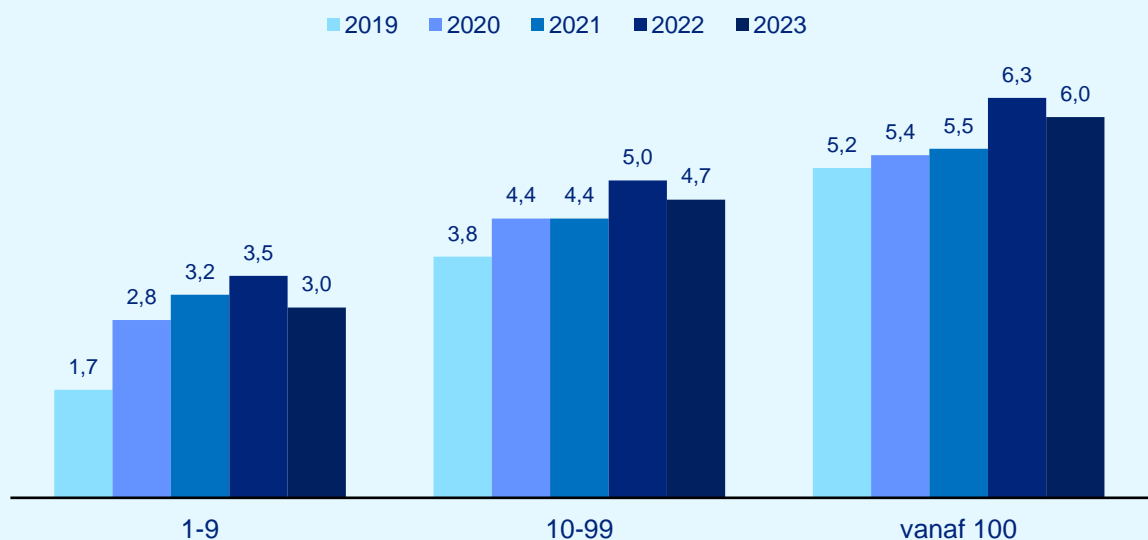
Na een stijging in de afgelopen jaren komt het landelijke ziekteverzuimpercentage in Nederland in 2023 uit op 5,3 procent. Dit is 0,3 procentpunt lager dan een jaar eerder. Het ziekteverzuim in 2023 is met 7,4 procent weer het hoogste in de gezondheids- en welzijnszorg, maar ook hier is een daling zichtbaar, van 0,5 procentpunt. De horeca met in 2020 de grootste stijging, toont eveneens een afname van het ziekteverzuim, met 0,8 procentpunt.

Figuur 40 Ziekteverzuim in enkele bedrijfssectoren, % (bron: CBS)

Bij het aantal werkzame personen is een soortgelijke ontwikkeling zichtbaar. Alle klassen kennen een daling in 2023. Het beeld dat het ziekteverzuim bij grote bedrijven het hoogst is, blijft ongewijzigd.

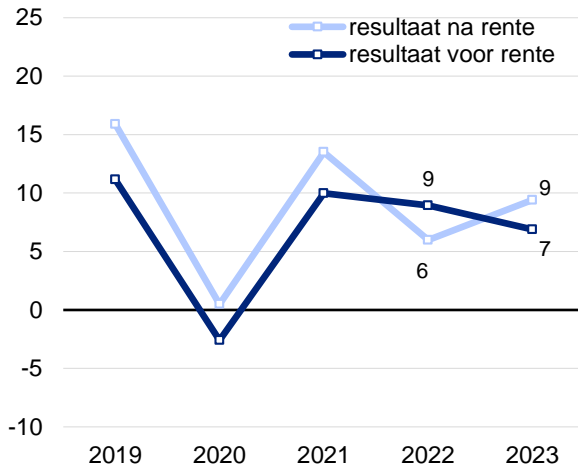
Figuur 41 Ziekteverzuim per aantal werkzame personen, % (bron: CBS)

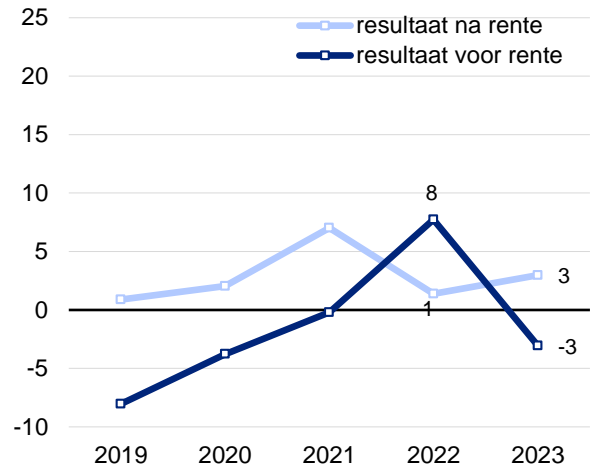
Dat een, nog altijd fors, ziekteverzuim een negatieve invloed heeft op resultaten van inkomensverzekeringen is evident. Verzekeraars hadden daar afgelopen jaren al de nodige voorzieningen voor genomen. Nog onbekend is echter wat op langere termijn de gevolgen zullen zijn van lockdowns, onzekerheid, uitgestelde zorg en long covid, waarbij klachten langdurig kunnen aanhouden. Verzekeraars hebben gelukkig veel ervaring met het inschatten van risico's.

De collectieve verzekeringen laten in 2023 net als in 2022 een licht dalend beeld zien in het resultaat voor rente. In 2019 tot en met 2021 was dit beeld zeer wisselend. Het resultaat na rente stijgt in 2023 door betere beleggingsopbrengsten dan in 2022. Het resultaat voor rente van de individuele verzekeringen daalt na een stijging in de jaren 2020 tot en met 2022. Ook hier stijgt het resultaat na rente in vergelijking met 2022 door verbeterde beleggingsopbrengsten.

Figuur 42 Resultaat voor herverzekering in procenten van de verdiende premie, *Inkomen Collectief*

Figuur 43 Resultaat voor herverzekering in procenten van de verdiende premie, *Inkomen Individueel*

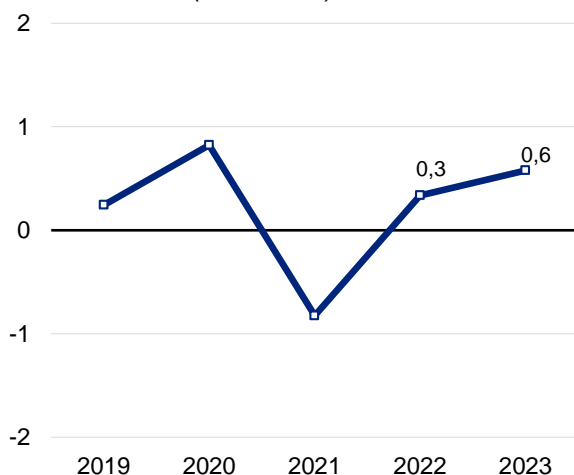

4.3 Zorg

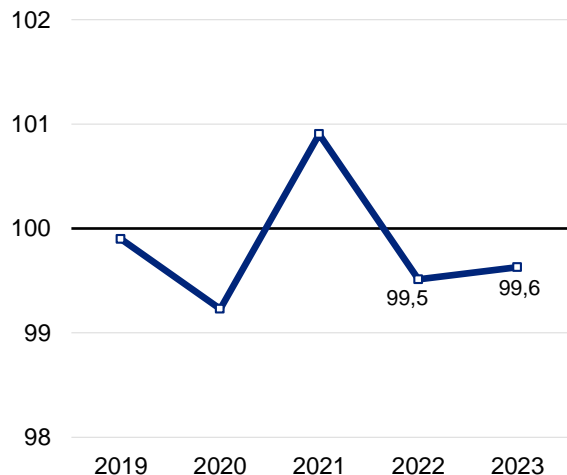
Zorgverzekeraars worden elk jaar geconfronteerd met stijgende zorgkosten en regelmatig ook met wijzigingen in het zorgstelsel. De dekking in de basisverzekering en de hoogte van het eigen risico kunnen jaarlijks veranderen, waardoor financiële jaarcijfers soms moeilijk met elkaar te vergelijken zijn.

In 2023 is het premievolume van Zorg gestegen met 7 procent, vooral door een toename van de gemiddelde premie door hogere zorgkosten. De voornaamste reden hiervoor is de inflatie, die zijn weerslag heeft op prijs- en loonstijgingen binnen de zorgsector. De inflatie en de stijging van personeelskosten dragen eveneens bij aan een hogere schadelast en bedrijfskosten (een stijging van 7 en 1 procent). Daarnaast is er een langjarige ontwikkeling zichtbaar van vergrijzing en toenemende medische mogelijkheden (waaronder (nieuwe) dure geneesmiddelen) die leiden tot hogere zorgkosten. Deze ontwikkelingen resulteren voor 2023 in een nagenoeg gelijkblijvend resultaat van ongeveer een half procent van de bruto geboekte premie.

Figuur 44 Resultaat na rente na herverzekering in procenten van verdiende premie, *Zorg* (bron: DNB)

Figuur 45 Netto combined ratio, *Zorg* (bron: DNB)

5 Levensverzekeringen

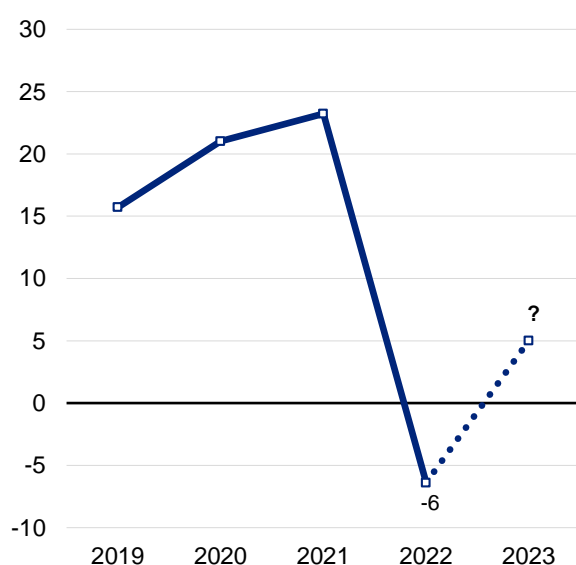
- Premievolume gestegen
- Resultaat gestegen en weer positief

5.1 Algemeen

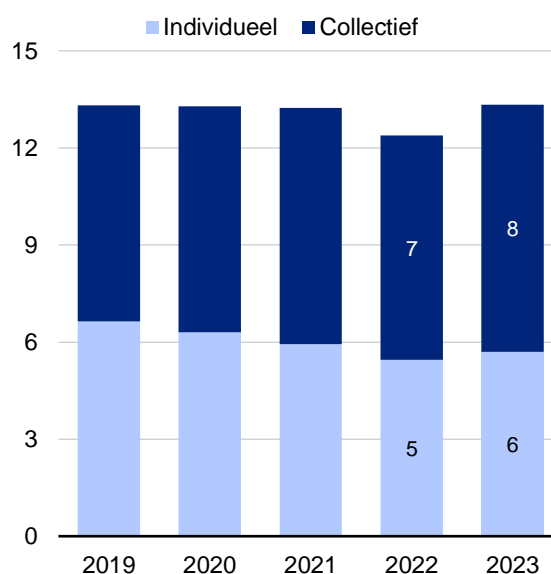
Levensverzekeraars verzorgen onder andere de collectieve en individuele pensioenvoorzieningen, overlijdensrisico- en uitvaartverzekeringen van miljoenen klanten. Zij keren jaarlijks gemiddeld tegen de 20 miljard euro uit. Het premievolume liet jarenlang een dalende lijn zien, vooral door de krimpende markt voor individuele levensverzekeringen. Vanaf 2019 is het totale premie-inkomen vrij stabiel door een toename in de collectieve markt voor pensioenen (tweede pijler). In 2022 daalde het premie-inkomen echter met 6 procent, deels veroorzaakt door de overdracht naar premiepensioeninstellingen (PPI's) die onderdeel uitmaken van verzekeringsconcerns. De premiebijdragen zijn niet opgenomen in de verzekeringscijfers. In 2023 stijgt het premie-inkomen met 7 procent door met name eenmalige premiestortingen (koopsom). Dit betreft vooral pensioenproducten in zowel de collectieve als de individuele markt. In 2023 is de *Wet toekomst pensioenen* (Wtp) van kracht geworden. Deze moet uiterlijk 2028 volledig zijn doorgevoerd door de pensioenuitvoerders, waaronder verzekeraars.

Het resultaat van levensverzekeraars waarover is gerapporteerd tot en met het jaar 2022 is helaas niet meer beschikbaar door de inwerkingtreding van verslaglegging op basis van IFRS17 (zie ook paragraaf 1.5). Wel zijn cijfers beschikbaar over premies, schaden en kosten. Het totale premie-inkomen is in 2023 met 7 procent toegenomen tot 13,3 miljard euro. Dit is nog exclusief de periodieke premieopbrengsten van PPI's van 3,4 miljard euro. De schadelast is gedaald, maar de bedrijfskosten zijn gestegen. De technische voorzieningen (op marktwaarde) zijn met 5 procent gestegen tot ruim 300 miljard euro. Helaas zijn beleggingsopbrengsten niet meer goed vergelijkbaar door de gewijzigde verslaglegging. Wel kan worden uitgegaan van positieve beleggingsopbrengsten en van een positief resultaat door positieve ontwikkeling van de aandelenkoersen en rente.

Figuur 46 Technisch resultaat Leven in procenten van de verdiende premie*

Figuur 47 Premievolume Leven, € mrd

* Technisch resultaat 2023 niet beschikbaar door nieuwe verslagleggingsregels (IFRS17) voor een deel van de verzekeraars.

In 2022 heeft de overheid meerdere coronamaatregelen afgeschaald door een minder risicovolle virusvariant in combinatie met betere weerstand door vaccinatierondes en eerder opgelopen infecties. In de volgende box staat beschreven hoe oversterfte en levensverwachting zich hebben ontwikkeld in de afgelopen periode.

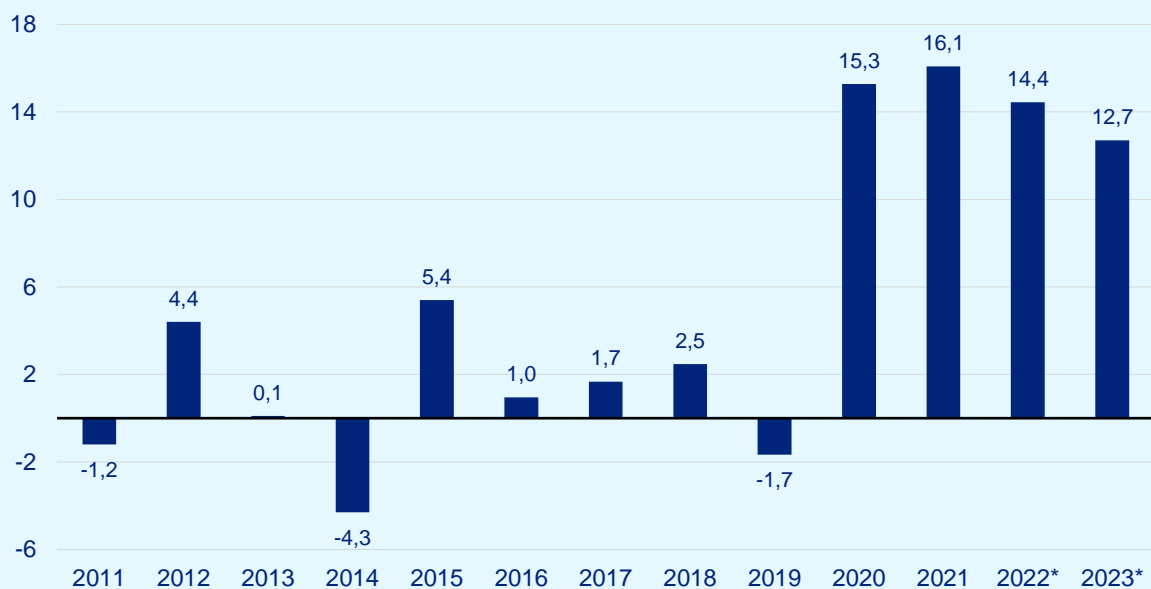
Oversterfte

Het CBS registreert voor Nederland al jaren het aantal overleden personen. In de jaren 2020 t/m 2023 overleden per jaar rond de 170 duizend mensen. Voor elk jaar waren dat ruim 10 duizend overlijdens meer dan verwacht.

Indien er meer mensen overlijden dan verwacht, dan is er sprake van oversterfte. Uit de CBS-registratie blijkt duidelijk dat in de afgelopen drie jaren meer mensen zijn overleden dan verwacht. De stijgingen in 2015 en 2018 werden in beide gevallen veroorzaakt door een griepiepidemie in het voorjaar. Vanaf 2020 is het corona dat zijn sporen nalaat. De grootste stijging komt uit de eerste golf, gevolgd door de tweede golf en de hittegolf in de zomer van 2020.

Ook in 2023 is er nog altijd sprake van duidelijke oversterfte. Deze is deels veroorzaakt door een griepiepidemie in het begin van het jaar en die dertien weken duurde.

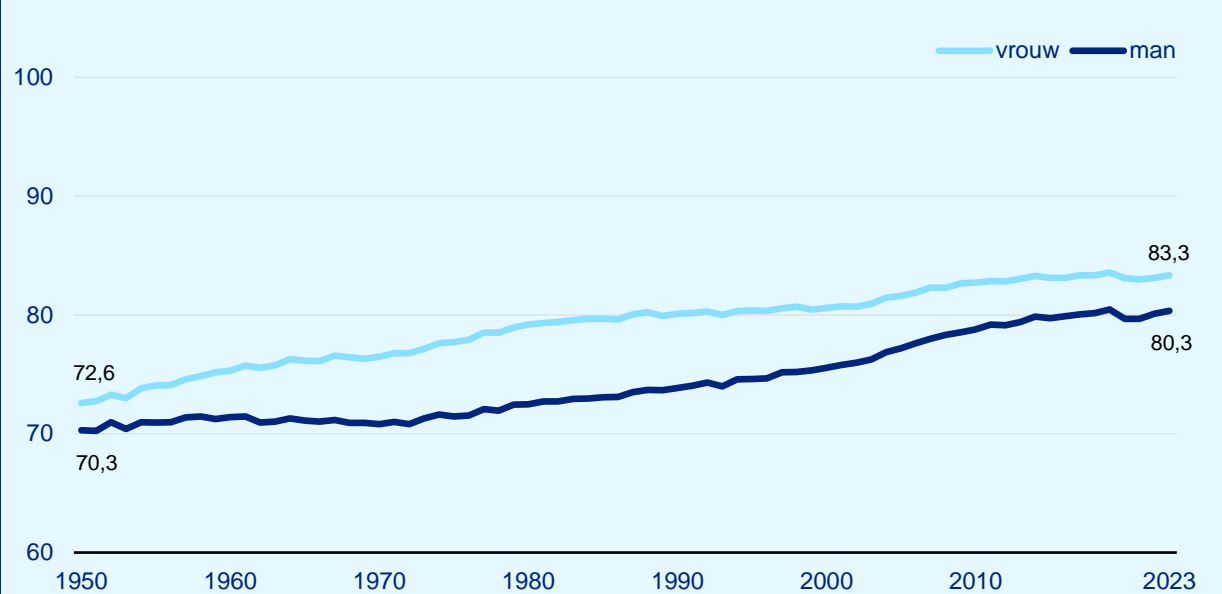
Figuur 48 Oversterfte in Nederland in duizenden (bron: CBS; *voorlopige cijfers)

Het CBS publiceert ook de levensverwachting bij geboorte. In onderstaande figuur is duidelijk te zien dat deze al decennialang toeneemt. Ook zichtbaar is de knik in 2020, die door het eerste jaar van de coronapandemie wordt veroorzaakt. In 2021 was de levensverwachting nagenoeg gelijk aan 2020, maar in 2022 nam deze weer toe tot het niveau van de jaren vóór corona. Ook in 2023 stijgt de levensverwachting weer verder.

De geschiedenis leert dat na eerdere perioden met hoge sterfte, zoals de Spaanse griep, de levensverwachting zich weer snel herstelt naar het oude niveau. Mensen sterven eerder, waarna er kans op ondersterfte zal optreden. Of dat na de coronapandemie ook het geval is en wat het effect daarvan is op de levensverwachting, zal de toekomst moeten uitwijzen. De hierboven aangehaalde griepiepidemie vertroebelt dit beeld enigszins.

Figuur 49 Levensverwachting in Nederland, jaren (bron: CBS)

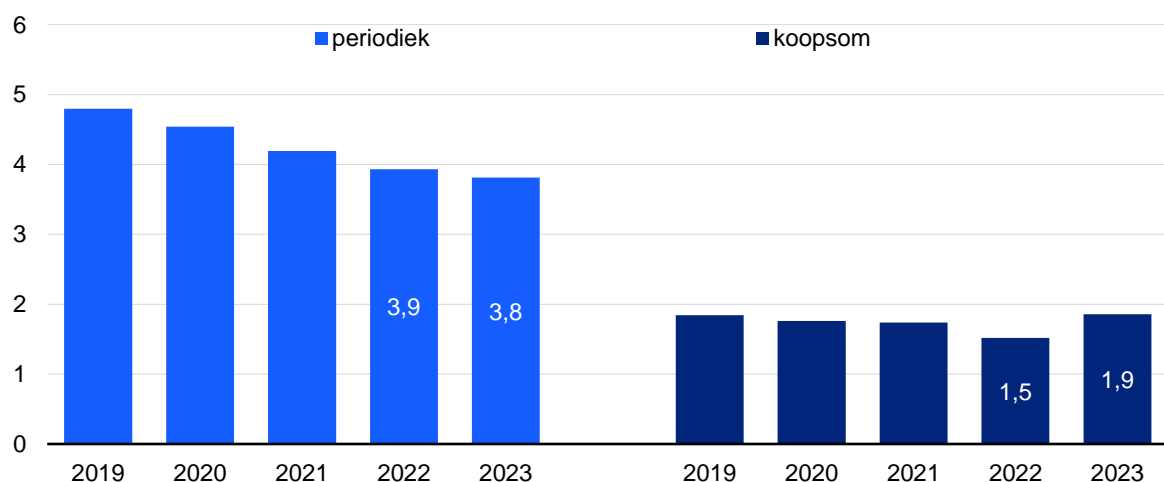
Verzekeraars houden in hun financiële reserves rekening met de verwachte sterfte. Als mensen eerder overlijden, keren verzekeraars meer uit aan verzekerde overlijdensrisico's. Tegelijkertijd dalen juist de betalingen aan levenslange uitkeringen zoals pensioen. Voor nieuwe producten worden de prijzen aangepast aan de geactualiseerde verwachtingen.

5.2 Individueel

Deze markt betreft levensverzekeringen voor individuele personen, zoals een zelfstandige die zich verzekert van een (langlopende) pensioenuitkering tot het moment van overlijden of van een periodieke uitkering voor nabestaanden. Daarnaast zijn er verzekeringen die een uitkering bieden waarmee nabestaanden de hypotheek (deels) kunnen aflossen of de kosten van een uitvaart kunnen betalen.

In 2023 zien we dat het premievolume (het totaal van zowel nieuwe als reeds bestaande verzekeringen) van individuele levensverzekeringen met 4 procent toeneemt. Deze stijging doet zich voor bij verzekeringen in geld, zowel bij periodieke als eenmalige (koopsom)premies. Dit betreft voornamelijk overlijdensrisicoverzekeringen, uitvaartverzekeringen en direct ingaande uitkeringsproducten voor de oude dag. De verder gestegen rente heeft bijgedragen aan de populariteit van de laatste productgroep ten opzichte van andere spaarmarkten. In de Individuele portefeuilles doet zich ook een negatieve beweging voor bij polissen met voorheen fiscale voordelen die aflopen en waarvoor geen nieuwe voordelen terugkomen. De scherpe onderlinge concurrentie bijvoorbeeld op het gebied van overlijdensrisicoverzekeringen zorgt, net als efficiëntieverbetering, voor lagere premies.

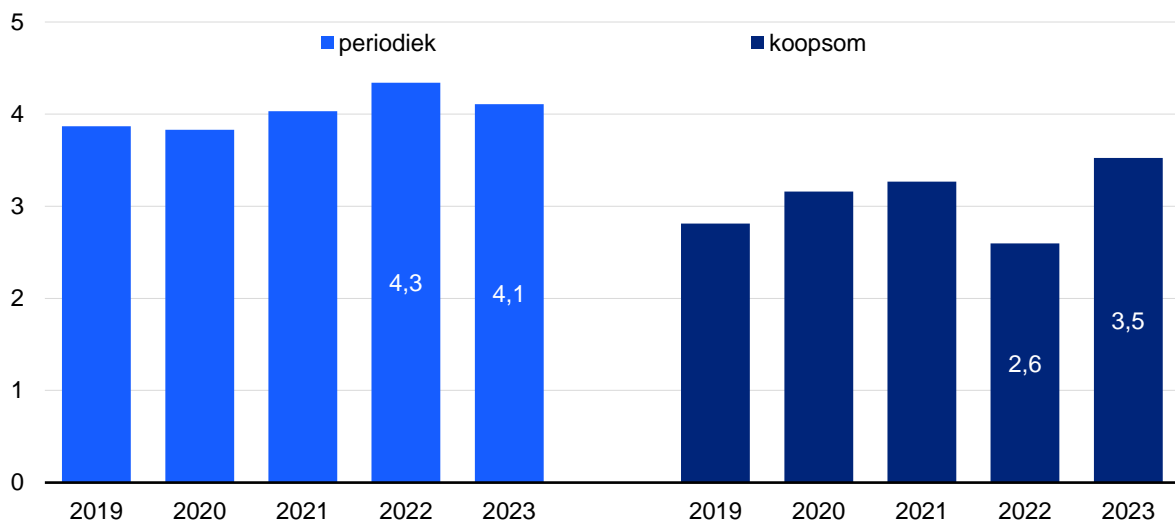
Figuur 50 Premievolume Individueel, € mrd

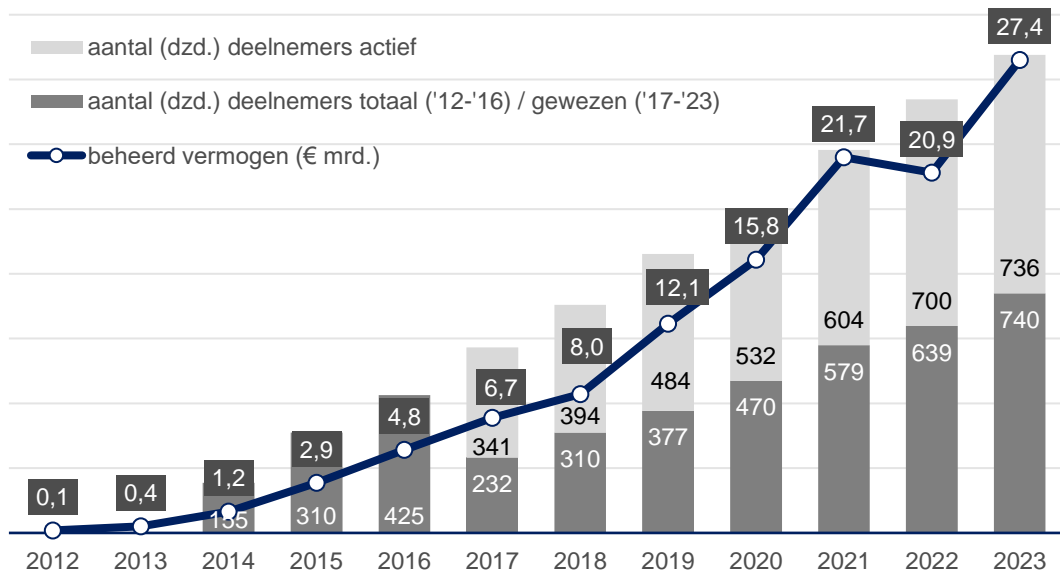
5.3 Collectief (werknemerspensioen)

De markt van collectieve levensverzekeringen bestaat uit pensioencontracten voor werknemers als aanvulling (de tweede pijler) op de AOW (de eerste pijler). Ten opzichte van 2022 is het totale premievolume (exclusief de premiebijdragen van PPI's) in 2023 met 10 procent gestegen. Het deel periodiek betaald is met 5 procent gedaald, terwijl de eenmalige premie (koopsommen) met ruim een derde is toegenomen. Dit is tegengesteld aan de ontwikkeling in 2022. De stijging bij koopsommen komt onder andere tot stand door pensioenindexaties vanuit inflatie. Ook betreft het pensioenfondsen die hun regelingen en het daarbij horende vermogen geheel of deels overdragen aan een pensioenverzekeraar (buy-out). Dat proces was in afwachting van de *Wet toekomst pensioenen* in 2022 vertraagd, waardoor het aantal buy-outs afnam. De daling van de periodieke premie komt volledig uit de hoek van defined benefits (DB). Per waarderingsvorm zien we dan ook een zeer forse daling van het periodieke premievolume bij geldverzekeringen, terwijl de koopsompremie daar juist sterk toeneemt. Bij beleggingsverzekeringen is zowel bij periodieke als koopsompremie een stijging van meerdere procenten waarneembaar. Dit beeld is tekenend voor de verschuiving die in de collectieve markt plaatsvindt. Uit oogpunt van eenvoud, transparantie en kosten zien we de populariteit van premieovereenkomsten toenemen ten koste van uitkeringsovereenkomsten. Premieovereenkomsten (DC) worden de standaardvariant bij de nieuwe 'Wet toekomst pensioenen' (zie de box aan het eind van dit hoofdstuk). Collectieve pensioenen verschuiven daardoor vaker door naar verzekeringen in beleggingseenheden bij de verzekeraars zelf of naar PPI's.

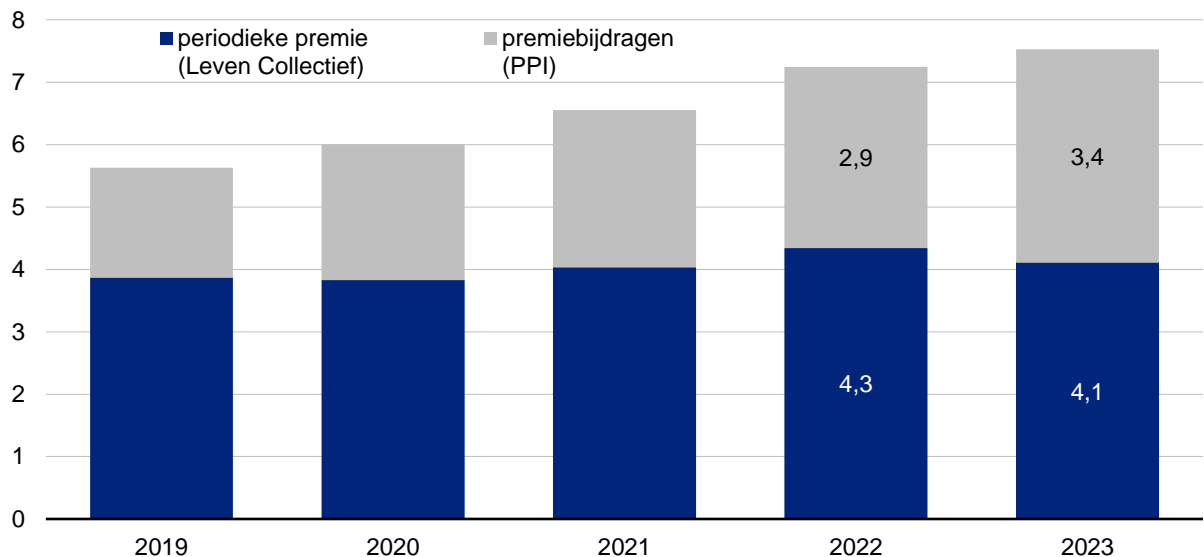
Figuur 51 Premievolume Collectief, € mrd

Tot ruim 10 jaar geleden mochten alleen verzekeraars en pensioenfondsen werknemerspensioenen uitvoeren. Sindsdien zijn er ook premiepensioeninstellingen (PPI) actief op de markt en zij hebben inmiddels honderdduizenden actieve deelnemers in de boeken. Een groot deel van deze nieuwe uitvoerders is onderdeel van een verzekeringsconcern, maar de financiële cijfers van de PPI vallen buiten deze rapportage. In onderstaande grafiek is wel duidelijk zichtbaar hoe de PPI-markt zich ontwikkelt. Het beheerde vermogen bedraagt inmiddels ruim 27 miljard euro. Dit is fors meer dan in 2022 waarin het vermogen daalde door lagere beleggingsopbrengsten. Het totaal aantal deelnemers ultimo 2023 bedraagt bijna anderhalf miljoen, waarvan de helft actief: een stijging van 10, respectievelijk 16 procent. Tot en met 2016 is de verdeling tussen de actieve en gewezen deelnemers niet bekend op het totaal na.

Figuur 52 Deelnemers en beheerd vermogen bij PPI's ultimo jaar (bron [DNB](#))

In de volgende figuur staan de periodieke premie-inkomsten per jaar weergegeven. Hieruit blijkt dat na de toename van reguliere inkomsten bij verzekeraars in 2022, deze in 2023 weer licht daalden tot iets meer dan 4,1 miljard euro. Bij de PPI's stijgen de premiebijdragen daarentegen verder. Rekening houdend met het feit dat PPI's sterk gerelateerd zijn aan verzekeringsconcerns, is er deels sprake van een verschuiving van de productie binnen het concern. Daarnaast nemen PPI's ook regelingen vanuit pensioenfondsen over.

Figuur 53 Periodiek premie-inkomen van verzekeraars (Leven Collectief) en PPI's (premiebijdragen) in € mrd. (bron [DAC/DNB](#))

Pensioenpijlers

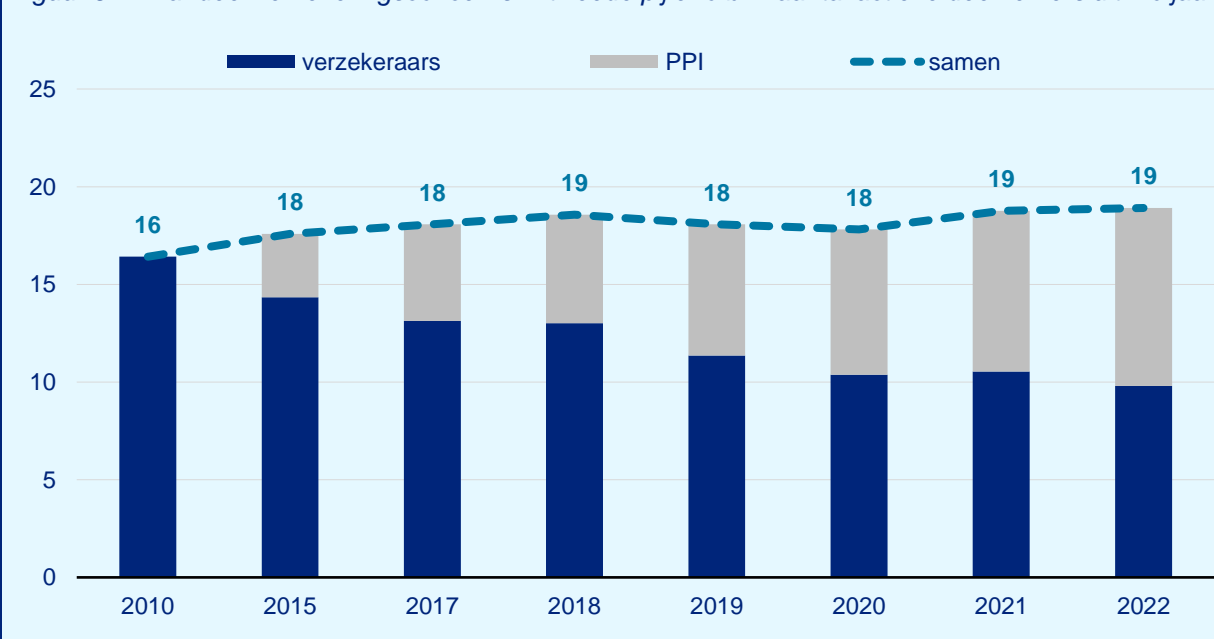
Het pensioenstelsel in Nederland bestaat uit drie pijlers:

1. *De Algemene Ouderdomswet (AOW)*
Op basis van deze wet krijgt bijna iedere inwoner vanaf pensioendatum een uitkering van de overheid.
2. *Collectief pensioen*
Dit kan door werkgevers worden afgesloten t.b.v. werknemers. Uitvoerders zijn verzekeraars, pensioenfondsen en PPI's (premiëpensioeninstellingen). De PPI's zijn gerelateerd aan verzekeringsconcerns. Deze partijen voeren deze secundaire arbeidsvoorwaarde uit in de opbouwphase (tot pensioendatum) en/of uitkeringsfase (vanaf pensioendatum).
3. *Individueel pensioen*
Dit betreft bijvoorbeeld pensioen voor zelfstandigen. Dit wordt aangeboden door verzekeraars, banken en beleggingsinstellingen.

Deelnemers

De eerder genoemde verschuiving naar premieregelingen is niet alleen zichtbaar in de financiële cijfers, maar ook in het aantal pensioendeelnemers. Zo is het aantal actieve deelnemers (voor hen wordt nog pensioen opgebouwd) bij verzekeraars de afgelopen jaren gedaald, maar bij PPI's gestegen, waardoor zij eind 2022 (2023 nog niet bekend) samen een aandeel van bijna 20 procent in de tweede pijler hebben. Dit komt overeen met circa anderhalf miljoen actieve deelnemers. Hiermee vervult de verzekeringssector een belangrijke arbeidsvoorwaarde voor werknemers en helpt armoede na pensionering voorkomen. Bovendien verzorgen zij ook pensioenopbouw, -beheer en -uitkering van veel ex-werknemers (slapers) en pensioengerechtigden. Het gaat hierbij om eerder opgebouwde bij verschillende werkgevers in verschillende perioden kunnen. Daarnaast ontstaan er door eerdere verhogingen van de pensioenleeftijd meerdere regelingen per werkgever. Dit alles zorgt ervoor dat verzekeraars in tienduizenden pensioenregelingen zorgdragen voor pensioenen van miljoenen (ex-) werknemers.

Figuur 54 Aandeel verzekeringsconcerns in tweede pijler o.b.v. aantal actieve deelnemers ultimo jaar

Het pensioenstelsel in Nederland is begonnen aan een grote verandering. In de volgende box staan redenen, gevolgen en timing beschreven.

Wet toekomst pensioenen

Waarom verandert het Nederlandse pensioenstelsel?

- Het pensioenstelsel van nu kent een aantal kwetsbaarheden. Vaak wordt nu nog een belofte gedaan over de hoogte van het pensioen. Hierdoor moeten verplicht hoge buffers worden aangehouden. Dit zorgt er onder andere voor dat veel pensioenen al jaren niet of beperkt werden verhoogd.
- Ook konden pensioenfondsen de gemaakte beloften lang niet waarmaken. Dit leidt tot discussie over de vraag wie recht heeft op welk deel van de gezamenlijke pot met beleggingen.
- Het huidige pensioenstelsel sluit daarnaast niet goed aan op de veranderde arbeidsmarkt. Werknemers blijven bijvoorbeeld minder vaak dan vroeger hun hele leven lang bij dezelfde werkgever of gaan aan het werk als zelfstandige. Het pensioenstelsel gaat hier nog wel vanuit.
- Het pensioenstelsel moet 'mee' met de tijd om dit soort kwetsbaarheden op te lossen.

Wat is er anders in het vernieuwde pensioenstelsel?

- Iedereen gaat pensioen opbouwen via een premieregeling. De pensioenpremie staat centraal en wordt voor alle leeftijden gelijk.
- Er wordt niet langer een belofte over de hoogte van de uitkering gedaan. Wel worden er afspraken gemaakt over de hoogte van de premie. Werkgever en werknemers zijn samen verantwoordelijk voor een adequate pensioenregeling.
- Iedereen bouwt dus een persoonlijk pensioenvermogen op en kan zien hoeveel pensioen kan worden verwacht. Hierdoor wordt het voor werknemers beter inzichtelijk en vergelijkbaar wat de waarde van de arbeidsvoorwaarde pensioen is.
- Pensioenverzekeraars, premiepensioeninstellingen en pensioenfondsen spelen een belangrijke maatschappelijke rol in het nieuwe stelsel. Ze beleggen de pensioenpremie, houden rekening met de verschillende risico's en houden voor deelnemers het persoonlijke pensioenvermogen bij. Dit doen zij naast het uitvoeren van de regelingen voor (ex-)werknemers zoals beschreven in de box Pensioenpijlars.
- Het pensioen wordt straks beweeglijker. Als het goed gaat met de economie, dan gaat het verwachte pensioen of de uitkering omhoog. Gaat het economisch slechter? Dan is het mogelijk dat het omlaag gaat, al wordt de beleggingsmix vaak aangepast om dat zoveel mogelijk te voorkomen.
- Jongeren hebben de tijd om meevallers en tegenvallers in de beleggingen op te vangen. Naarmate je ouder wordt, is er minder ruimte om deze tegenvallers op te vangen. Daarom wordt de beweeglijkheid van de uitkering minder groot als je (bijna) met pensioen bent.

Wanneer is het nieuwe stelsel in werking getreden?

- Na de Tweede Kamer is op 30 mei 2023 ook de Eerste Kamer akkoord gegaan. De nieuwe pensioenregels gelden vanaf 1 juli 2023 en moeten in 2028 administratief zijn verwerkt door pensioenuitvoerders.

6 Afsluitend

Inmiddels leven we in het tweede kwartaal van 2024 en kijken we vooruit en spreken wij de hoop uit dat de geopolitieke conflicten snel worden beëindigd en we in vrede en vrijheid kunnen leven. Het jaar 2023 kende veel uitdagingen voor mens en maatschappij door nieuwe risico's of risico's die frequenter voorkwamen of onvoorspelbaarder bleken. Zo zijn toekomstige positieve en negatieve gevolgen van artificial intelligence (AI) vaak nog lastig te voorspellen, maar zijn het effect en de impact van AI al duidelijk aanwezig in de samenleving.

Verzekeraars hebben in 2023 veel mensen en bedrijven geholpen om het leven zo normaal mogelijk door te laten gaan door schades zorgvuldig af te handelen en door uitkeringen op het gebied van arbeidsongeschiktheid, pensioen of overlijden. Ook hebben verzekeraars rekening gehouden met mensen met financiële problemen door hen te helpen bij schulden. Daarnaast hebben verzekeraars verplichte wijzigingen zoals het nieuwe financiële rapportagestelsel IFRS17 verwerkt en werken zij verder aan de uitvoering van de Wet toekomst pensioen en andere Europese wetgeving die op hen afkomt. Ook in 2024 staan zij weer klaar om de maatschappij te helpen om te gaan met risico's.

Belangrijkste ontwikkelingen samengevat

Economie

Nauwelijks groei; inflatie gedaald, maar effect nog duidelijk merkbaar; werkloosheid stabiel; rente gelijk; aandelenbeurskoersen gestegen

Schade

Omzet en resultaat gestegen; resultaat Aansprakelijkheid en Motor WA negatief; inflatie negatieve resultaat driver; extremen klimaatschade trend

Inkomen

Omzet gestegen, resultaat vóór rente gedaald; langlopend verzuim; UWV

Leven

Omzet en resultaat gestegen; hogere beleggingsopbrengsten; pensioentransitie

Solvabiliteit

Onveranderd sterk; boven de norm

Maatschappelijk

Schuldhelp; duurzaam schadeherstel; deelnemer aan o.a. Funderingscoalitie en Verkeersveiligheidscoalitie

Verklaring begrippen

Bedrijfskosten

Het totaal van kosten en provisie. De bedrijfskosten bestaan uit de componenten acquisitiekosten, wijziging overlopende acquisitiekosten, beheers- en personeelskosten, winstdeling en provisie herverzekering.

Beleggingsverzekering

Een levensverzekering waarbij de premie of koopsom wordt belegd in aandelen of beleggingsfondsen. Het op te bouwen kapitaal wordt te zijner tijd omgezet in (jaarlijkse) uitkeringen.

Bruto combined ratio

Geleden schade en bedrijfskosten in verhouding tot de bruto verdiende premie, inclusief herverzekering.

Bruto verdiende premie

Het totaal van de geboekte (ontvangen) premies inclusief het herverzekerde deel (de premies betaald aan de herverzekeraar), minus de premievoorziening ultimo (de premie die door de verzekeringnemer vooruit is betaald en waarvoor nog een verzekeringsprestatie geleverd gaat worden), plus de premievoorziening primo (vooruitbetaalde premie van het voorgaande jaar).

Directe binnenlandse tekening

De totale tekening (= omzet) van schade-, zorg- en inkomensverzekeraars bestaat uit directe en indirecte tekening (herverzekering aangenomen van andere verzekeraars). De directe tekening bestaat uit binnenlandse en buitenlandse tekening. De buitenlandse en indirecte tekening vormen samen ongeveer 5 procent van het totaal.

Eigen behoud

Het gedeelte van een schade dat voor rekening van de verzekeraar en niet van de herverzekeraar komt.

Eigen vermogen

Het eigen kapitaal van een onderneming waaronder het aandelenkapitaal en de reserves.

Herverzekeringskosten (of herverzekeringsmarge)

Kosten die bestaan uit de premie betaald aan de herverzekeraar, de herverzekerde schade, de provisie ontvangen van de herverzekeraar, en gemiste rente. De herverzekeringsmarge wordt uitgedrukt als percentage van de verdiende premie. Dit afgetrokken van het resultaat na rente levert het resultaat na herverzekering op.

Leven Collectief

Bedrijfsonderdeel bij verzekeraars dat zich bezighoudt met verzekeringen waarbij één partij de verzekeringnemer is voor andere partijen. Bijvoorbeeld de collectieve pensioenverzekering voor werknemers, waarbij de werkgever als verzekeringnemer optreedt.

Leven Individueel

Bedrijfsonderdeel bij verzekeraars dat zich bezighoudt met levensverzekeringen die worden afgesloten door individuele personen.

Netto combined ratio

Geleden schade en bedrijfskosten in verhouding tot de netto verdiende premie, exclusief herverzekering. De netto combined ratio is een indicator voor het verzekeringstechnische resultaat.

Premie ineens (koopsom)

Een bedrag dat een verzekerde ineens bij een verzekeraar stort om in de toekomst bijvoorbeeld een lijfrente-uitkering te ontvangen.

Premie periodiek

Het bedrag dat periodiek wordt gestort bij een verzekeraar om in de toekomst een uitkering bij overlijden (kapitaalverzekering) of om een (periodieke) uitkering te ontvangen bij leven.

Premiepensioeninstelling (PPI)

Een organisatie waar werkgevers een beschikbarepremieregeling (pensioen voor werknemers) kunnen onderbrengen. Veel PPI's zijn onderdeel van een financieel concern met daarin ook een verzekeraar.

Solvabiliteit

De mate waarin een verzekeraar in staat is om zijn (toekomstige) verplichtingen na te komen, berekend door de middelen die de verzekeraar als buffer aanhoudt te delen door de wettelijk voorgeschreven vereiste solvabiliteitsmarge. De solvabiliteitsratio hoort groter te zijn dan honderd procent.

(Technisch) resultaat na herverzekering

Het resultaat na rente (resultaat voor herverzekering) minus de herverzekeringmarge (herverzekeringskosten).

(Technisch) resultaat voor herverzekering (ook: resultaat na rente)

De verdiende premies minus de geleden schade en bedrijfskosten, plus de renteopbrengsten van de voorzieningen.

Opbouw resultaat voor schadeverzekeringen:

Geboekte premie

- Mutatie premievoorziening

= Verdiende premie

Betaalde schade

+ Mutatie schadevoorziening

= Geleden schade

Verdiende premie

- Geleden schade

- Bedrijfskosten

= Technisch resultaat voor rente*

Technisch resultaat voor rente*

+ Rente technische voorzieningen

= Technisch resultaat na rente*

Technisch resultaat na rente*

- Kosten herverzekering

= Technisch resultaat na herverzekering

* rente betreft de (toegerekende) opbrengsten uit beleggingen

Opbouw resultaat voor levensverzekeringen (tot en met 2022):

Bruto premie

- Uitgaande herverzekeringspremie
- Wijziging technische voorziening niet-verdiende premie eigen rekening
- = Verdiende premie eigen rekening

Verdiende premies eigen rekening

- + Opbrengsten uit beleggingen
- + Overige technische baten/lasten eigen rekening
- Uitkeringen eigen rekening
- Wijziging overige technische voorzieningen eigen rekening
- Winstdeling en kortingen
- Bedrijfskosten
- Beleggingslasten
- Aan niet-technische rekening toegekende opbrengst uit beleggingen
- = Resultaat technische rekening levensverzekering

Colofon

© Uitgave van het Verbond van Verzekeraars
Data Analytics Centre

Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.

Iedere openbaarmaking en verveelvoudiging is toegestaan,
mits met bronvermelding.

Bordewijklaan 2, 2591 XR DEN HAAG
Postbus 93450, 2509 AL DEN HAAG
Telefoon: 070 – 3338500
E-mail: info@verzekeraars.nl

